

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

BÁSNICKÁ ŠKOLA JAROSLAVA VRCHLICKÉHO

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, CSc.

Autor práce: Bc. et Bc. Kateřina Slámová

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: II.

2015

Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Vimperku dne 11. května 2015

.....
Kateřina Slámová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, CSc., za trpělivost, odborné vedení, cenné rady a připomínky, které pomohly ke vzniku této diplomové práce.

Anotace

Cílem je vytvořit základní představu o básnické škole J. Vrchlického na základě vybraných literárněhistorických syntéz. Následně je mým úkolem sestavit databázi údajů o knižních publikacích, které spadají do příslušné množiny. Cílem práce je najít reprezentativní vzorek knižních publikací, které se vyjadřují k tvorbě Jaroslava Vrchlického a jeho následným epigonům. Zaměřím se tudíž na autory spadající do enklávy básnické školy Jaroslava Vrchlického. Tyto básníky a autory chronologicky seřadím a stručně charakterizuji.

Annotation

The aim is to create a basic imagination about the poetic school of J. Vrchlicky on the basis of selected literary historical synthesis. Subsequently my task is to create a database of information about book publications which belong to this field. The aim of the work is to find a representative sample of book publications which comment Jaroslav Vrchlicky's work and his after epigones. Therefore, I focus on authors who belong into the enclave Poetry School of Jaroslav Vrchlicky. I chronologically sort and briefly characterize these poets and writers.

Obsah

Úvod	7
Metodologie	10
Recepce	11
1. Arne Novák, Přehledné dějiny literatury české	14
1. 1. Český kosmpolitism básnický. Julius Zeyer a Jaroslav Vrchlický i jeho epigoni. Překlady básnické	14
1.2. Básnická škola Jaroslava Vrchlického dle Arne Nováka	22
2. Jiří Brabec, Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič, Karel Krejčí, Zdeněk Pešat, Miloš Pohorský, Dějiny české literatury III	29
2. 1. Jaroslav Vrchlický	29
2.2. Epigoni Jaroslava Vrchlického dle Zdeňka Pešata.....	39
3. Josef Galík, Lubomír Machala, Eduard Petrů, Martin Podivínský, Jan Schneider, Jiří Skalička, Alena Štěrbová, Panorama české literatury	41
3.1. Lumírovci - jejich hlavní představitelé i epigoni	41
3. 2. Jaroslav Vrchlický	41
3. 3. Epigoni Jaroslava Vrchlického dle Jiřího Skaličky.....	44
4. Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková, Jiří Holý, Česká literatura od počátků k dnešku	46
4. 1. Jaroslav Vrchlický (1853 - 1912)	46
5. Aleš Hamaň, Trvání v proměně	52
5.1. Dvě podoby parnasismu v české literatuře	52
5.2. Jaroslav Vrchlický	53
6. Jaroslava Janáčková Návraty	58
6. 1. F. V. Krejčí ve sporech o Vrchlického	58
7. F. X. Šalda - České medailóny	60
7. 1. Jaroslav Vrchlický intimní.....	60
8. Petr Kovařík Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II	65
8.1. Aféra papírové pyramidy	65
8. 2. Tajemství obálky profesora Thomayera.....	69
Závěr:	72
Zdroje:	76

Úvod

Diplomová práce se zabývá problematikou básnické školy Jaroslava Vrchlického. Na základě literárněhistorických syntéz srovnává pohled na významného autora druhé poloviny 19. století, básníka Jaroslava Vrchlického. Práce zprvu krátce vysvětluje pojem recepce, zejména se zmiňuje o recepci zprostředkované literárními vědci, jelikož nejde o mou subjektivní interpretaci Vrchlického děl, ale o porovnání pohledů autorů jednotlivých publikací na výše zmíněného autora. Hodnocení děl Jaroslava Vrchlického z pohledů normativních publikací uvedených v této práci vychází z určité recepce literárních vědců, jejíž předložení čtenářům může zásadně ovlivnit jejich smýšlení a vnímání tvorby určitého autora. Je třeba si uvědomit, že vzniku těchto vzdělávacích publikací recepce předchází. Současně je zde velká možnost ovlivnit recepci čtenářů, kteří jsou s těmito publikacemi obeznámeni. Normativní publikace tudíž recepci překračují, jelikož modelují následné hodnocení díla dalšími čtenáři. Předkládaná práce přináší pohled na skutečnost, jak byl Jaroslav Vrchlický pojímán a vnímán významnými osobnostmi literární vědy v průřezu doby. V diplomové práci vycházím především z normativních děl české literární vědy vydaných u nás během 20. a 21. století.

Práce je chronologicky koncipovaná a zahrnuje názory autorů zejména pěti publikací, které se dílem Jaroslava Vrchlického a jeho epigonů zabývaly od 30. let 20. století do 10. let 21. století. První publikace byla tedy vydána necelé čtvrtstoletí od smrti velkého českého autora literatury druhé poloviny 19. století.

První kapitola je věnována Arne Novákovi a jeho publikaci nesoucí název *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Jedná se o dílo vydané ve 30. letech 20. století. Vrchlickému se Arne Novák věnuje ve třetí kapitole, část věnovaná Jaroslavu Vrchlickému a jeho následným epigonům se jmenuje *Český kosmopolitism básnický. Julius Zeyer a Jaroslav Vrchlický i jeho epigoni. Překlady básnické*.

Ve druhé kapitole se předkládaná práce zabývá dílem Jiřího Brabce, Jaroslavy Janáčkové, Milana Jankoviče, Karla Krejčího, Zdeňka Pešata a Miloše Pohorského s názvem *Dějiny české literatury III; Literatura druhé poloviny devatenáctého století ze 60. let 20. století*. Autorem podkapitoly věnované Jaroslavu Vrchlickému je jeden ze

spoluautorů celého díla Zdeněk Pešat.

Třetí kapitola je společně se čtvrtou věnována publikacím z let devadesátých. Jednou z nich je dílo autorů Josefa Galíka, Lubomíra Machala, Eduarda Petřů, Martina Podivínského, Jana Schneidera, Jiřího Skaličky a Aleny Štěrbové nesoucí název *Panorama české literatury; Literární dějiny od počátků do současnosti*. Kapitola věnovanou Jaroslavu Vrchlickému – *Lumírovci – jejich hlavní představitelé i epigoni* sepsal Jiří Skalička. Druhou publikací, jež je obsahem čtvrté kapitoly, je *Česká literatura od počátků k dnešku* autorů Jana Lehára, Alexandra Sticha, Jaroslavy Janáčkové a Jiřího Holého. Ve výše uvedené knize je autorkou kapitoly věnované Jaroslavu Vrchlickému Jaroslava Janáčková, tato část nese název *Novoromantikové kolem Ruchu, Lumíru, Květů*.

Pátá kapitola je v poslední řadě věnována současnému literárnímu vědci Aleši Hamanovi a jeho publikaci *Trvání v proměně*. Jedná se o jednu z nejnovějších publikací podobného typu věnovaných dílům Jaroslava Vrchlického.

Zbylé tři kapitoly jsou zcela jiného rázu. Do předkládané práce je pod kapitolou číslo šest zařazena kniha od Jaroslavy Janáčkové *Návraty; K české literatuře od K. J. Erbena po Ladislava Fukse*. Konkrétně zde autorka uvádí kapitolu nesoucí název *F. V. Krejčí ve sporech o Vrchlického*. V diplomové práci je tato část zmíněna proto, že Jaroslava Janáčková, autorka kapitoly o Vrchlickém v díle *Česká literatura od počátků k dnešku*, vnímá českou literaturu jako zdroj otázek a hledání životních hodnot. Zaměřuje se speciálně na komparaci českých autorů.

Dále je do diplomové práce zařazena sedmá část věnovaná snad nejvýznamnějšímu kritikovi, navíc současníkovi Jaroslava Vrchlického, F. X. Šaldovi a jeho dílu *České medailóny; Výbor z kritických studií o české literatuře*. F. X. Šalda se ve svém díle zaměřuje především na rozbor intimní lyriky, proto se kapitola v jeho knize jmenuje *Jaroslav Vrchlický intimní*.

Poslední část v předkládané práci tvoří dílo Petra Kovaříka *Literární otazníky; Mýty záhady a aféry II*. Jedná se o zcela jiný typ než předešlé normativní publikace, neboť jde o popularizační text. Uveden je proto, že nabízí možnosti srovnání pohledů na jeden a ten samý jev, tedy na pojetí tvorby Jaroslava Vrchlického.

Předkládaná práce je převážně heuristické povahy, jelikož se snaží o nalezení podobných pohledů na Jaroslava Vrchlického a jeho epigony, na jejich díla; a současně

usiluje o vyzdvižení rozdílů v náhledech a hodnoceníh autorů jednotlivých normativních vzdělávacích publikací. Práce je zpracovávána na základě poučeného odhadu a s využitím dostupných informací a jejich následnou komparací.

Metodologie

Má diplomová práce se bude převážně týkat literární recepce. Cílem je vytvořit si základní představu o básnické škole Jaroslava Vrchlického na základě literárněhistorických syntéz. Čerpat budu zejména z knihy Arne Nováka *Přehledné dějiny literatury české*, dále z děl autorského kolektivu Jiřího Brabce, Jaroslavy Janáčkové, Milana Jankoviče, Karla Krejčího, Zdeňka Pešata a Miloše Pohorského *Dějiny české literatury III – Literatura druhé poloviny devatenáctého století a Dějiny české literatury IV – Literatura druhé poloviny dvacátého století (IV. díl jen okrajově)*, z díla Josefa Galíka, Lubomíra Machaly, Eduarda Petru, Martina Podivínského, Jana Schneidera, Jiřího Skaličky a Aleny Štěrbové - *Panorama české literatury. Literární dějiny od počátků do současnosti*. Dalším zdrojem této práce byla kniha *Česká literatura od počátků k dnešku* od kolektivu autorů tvořeného Janem Lehárem, Alexandrem Stichem, Jaroslavou Janáčkovou a Jiřím Holým. Dalším normativním zdrojem a zároveň podkladem pro mou diplomovou práci bude Aleš Haman s publikací *Trvání v proměně*.

Následně bude součástí předkládané práce dílo od Jaroslavy Janáčkové *Návraty, K české literatuře od K. J. Erbena po Ladislava Fukse* a od literárního kritika F. X. Šaldy *České medailóny, Výbor z kritických studií o české literatuře*.

Pro srovnání bude v práci uveden i jiný typ publikace. Kromě výše uvedených normativních publikací, jejichž primární funkcí je vzdělávat, použiji populárně naučnou knihu Petra Kovaříka *Literární otazníky, mýty, záhady a aféry II*. Knihu uvedu pouze pro porovnání dvou naprosto odlišných typů publikací.

V předkládané práci se zaměřím na tvorbu Jaroslava Vrchlického, zachytím, jak se proměňovala v čase jeho produkce a zároveň, jak byla jeho díla přijímaná dobovou kritikou a čtenářským publikem.

Dále se zaměřím na básnickou školu Jaroslava Vrchlického, to znamená na autory inspirující se tvorbou tohoto básníka. Vysvětlím, čím jsou tito spisovatelé charakterizováni, a tuto enklávu chronologicky seřadím a okomentuji.

Recepce

Na začátku své práce bych se ráda zabývala termínem recepce a pojmy s ním souvisejícími. Výklad tohoto pojmu považuji pro tento text za stěžejní, jelikož diplomová práce se zabývá recepcí institucionalizovanou vědou. V předkládané práci jde o vnímání Jaroslava Vrchlického autory vybraných normativních publikací. „Recepce je po genezi a autorské realizaci výtvoru třetí význačný článek umění jako celku. Je součástí široké společenské realizace či komunikace výtvoru, uskutečněnou diferencovaným publikem, individuálním, skupinovým až masovým, popřípadě i historicky, generačně posloupným.“¹ Cílem recepce bude spojit, jak dílo působí na čtenáře či posluchače, zkrátka jakéhokoli recipienta, s následným prožitím díla v čase. Tato problematika není primárním předmětem mé práce, cílem je postihnout vnímání básníka Jaroslava Vrchlického a jeho děl v čase, a to na základě literárněhistorických syntéz.

Každý autor touží po tom, aby jeho dílo bylo prožito, konkretizováno, uchopeno a osvojeno. „Je to tedy interakce vnitřního, subjektivního procesu recipienta a určitých objektivních vlastností díla.“² Každá recepce musí mít určitý druh prezentace. V literatuře se jedná o tištěnou knihu, která ale může být samozřejmě i ústně přednesena. Mluvenou podobu mívá nejčastěji recitace básní, dále divadelní ztvárnění, popřípadě filmová či rozhlasová adaptace daného díla. Důležité je si uvědomit, že filmové, rozhlasové, divadelní, ale i výtvarné či hudební adaptace nejsou doslovným přepisem, ale spíše volným převedením knihy do jiné podoby. Jsou tedy volnou paralelou. „Různé kvalifikované výklady, umělecká kritika a hodnocení díla se sice na recepci zakládají, recepce jim předchází, ale zároveň ji překračují. Významně ji však ovlivňují, až modelují, podobně jako prezentaci, na které se často podílejí.“³

V některých publikacích se můžeme ještě setkat s pojmem vnímání, přejímání, konzum uměleckého díla. S těmito pojmy pracuje i Dušan Prokop ve svém díle *Knihy o Máchově Máji*. Zajímavé jsou pojmy percipient a dekodér. Tyto termíny se však neujaly, nejsou patřičné z hlediska teorie umění, jelikož se týkají pouze smyslů.

„Obdobně jako v genezi výtvoru rozlišujeme i zde proces recepce a jejího

¹ Prokop, D.: *Knihy o Máchově Máji*. Praha: ACADEMIA, 2010, s. 245.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

nositele. Obojí je však relativně podmíněno až limitováno podobou výtvoru, včetně jeho prezentace.⁴ Roman Ingarden ve svých dílech věnovaných literární teorii, které u nás vyšly v překladech v 60. a 80. letech a nesou český název *O poznání literárního díla a Umělecké dílo literární*, identifikuje recepci s konkretizací a tu uskutečňuje právě již výše zmíněný recipient. Důležité je si ale uvědomit, že konkretizace je proměnlivá. Konkretizací jako takovou se dále zabýval zejména pražský strukturalismus. Zejména Felix Vodička, jenž vydal studii nesoucí název *Problematika ohlasu Nerudova díla*, dále Miroslav Červenka, Aleš Haman či Zdeněk Pešat. Tito autoři se ale svými názory také svým způsobem liší. Uvedu zde jejich úhel pohledu, který zaznamenává Dušan Prokop ve svém díle *Knihy o Máchově Máji* z roku 2010. „Dílo je artefakt stabilnější, je zdrojem identity díla a brání je proti neadekvátní recepci (Pešat). Ale i artefakt konkretizaci v určité míře podléhá (Červenka). Individuální konkretizace jako složka dobové recepce je pak určitým subjektivním korelátům estetického objektu (Haman).“⁵ Tito literární teoretikové vycházejí zejména z toho, že ohlas díla mohou sledovat ti, pro něž je dílo estetickým objektem. Dle Felixe Vodičky „ohlas v užším smyslu vyplývá z aktivního vztahu literární veřejnosti a díla, vnímaného jako estetický objekt, v širším smyslu je to pak i překlad literárního díla, jeho propagace, to, že dílo se stává inspirací pro jiná umění.“⁶

Někteří autoři, například již zmíněný Dušan Prokop, říkají, že recipient by měl postupovat při hodnocení díla stejně jako autor, tudíž si to dílo jakoby prožít od počátku. Recipient je typem čtenáře, diváka, posluchače příslušného uměleckého díla. Prokop ve své knize uvádí, že někteří teoretikové recepci považují za obrácenou genezi, a to z toho důvodu, že recipient neboli vnímatel zde postupuje od hotového díla (knihy, písně, představení, filmu) k dalším vrstvám, jež na první pohled nejsou viditelné, jedná se o život autora, dobu vzniku díla a jiné aspekty působící na vznik díla. Dle Dušana Prokopa je „přínejmenším stejně adekvátní přiklonit se v tomto smyslu k sémiotickým, strukturalistickým či fenomenologickým estetickým směrům a odvozovat recepci umění, respektive uměleckého výtvoru též z jeho tvarové a významové struktury, výstavby či podoby, samozřejmě s přihlédnutím k jejich historickým i aktuálním

⁴ Prokop, D.: *Knihy o Máchově Máji*. Praha: ACADEMIA, 2010, s. 245.

⁵ Prokop, D.: *Knihy o Máchově Máji*. Praha: ACADEMIA, 2010, s. 245-246.

⁶ Prokop, D.: *Knihy o Máchově Máji*. Praha: ACADEMIA, 2010, s. 245.

konkretizacím a modifikacím a k aktivní subjektivní či intersubjektivní úloze recepcce.⁷ Je podstatné si také uvědomit, že recepcce je sice společenskou realizací díla, ale není jen souborem osobních vnímání jednotlivých recipientů. Jedná se o celkové hodnocení díla, ohlasy na dílo v různých dobách, kritiku uměleckého subjektu, ale i názory publika a prezentaci. Právě tato problematika je podstatou předkládané práce, jelikož zpracovávám literárněhistorické syntézy teoretiků.

Aleš Haman na základě literární teorie stanovil obecný model literární recepcce, a to v osmdesátých letech dvacátého století. „Ta začíná apercepční fází vnímání, v níž si čtenář vytváří imaginární estetický objekt, a pokračuje fází interpretační (postížení autorského záměru a tvarových složek textu apod.). A připojuje ještě fázi aplikační - recipientovo úsilí o začlenění díla do kontextu literárního a životního. V sémiotice, fenomenologii, hermeneutice, recepční estetice apod. literatury jde o různé, ale někdy i kombinované přístupy k četbě především z hlediska významu.“⁸

⁷Prokop, D.: *Kniha o Máchově Máji*. Praha: ACADEMIA, 2010, s. 245.

⁸ Prokop, D.: *Kniha o Máchově Máji*. Praha: ACADEMIA, 2010. s. 247- 248.

1. Arne Novák, Přehledné dějiny literatury české

1. 1. Český kosmpolitism básnický. Julius Zeyer a Jaroslav Vrchlický i jeho epigoni. Překlady básnické

Arne Novák staví do popředí českého básnictví 70. let 19. století Julia Zeyera a Jaroslava Vrchlického. „Pro oba jest kosmopolitismus hlavní metodou životní, čerpajíť stále silné podněty i látky z cizích literatur, z cizího umění, z cizí filosofie, a samy vývojové podmínky jejich díla i jejich směru dlužno částečně hledati mimo domácí půdu v duševním proudění národů románských a germánských.“⁹ Na těchto dvou autorech Arne Novák obdivuje jejich citlivé vnímání a to, že jsou schopni se vcítit a vmyslet do jiných autorů, básníků a teoretiků. Někteří Vrchlického obdivovali za to, že dokáže pojmout, přeložit a obohatit českou literaturu literaturou cizí, ale druzí ho zase kritizovali za to, že byl málo národní, označovali ho za beznárodního. „Vrchlický i Zeyer i jejich epigoni se vrátili oklikou přes cizinu k rodné půdě, nejen tím, že zpracovali také náměty a látky české, nýbrž hlavně tím, že se zamysleli nad problémem svého národa, že procítili jeho smutek, jeho pochybnosti, jeho životní potřeby.“¹⁰ Je zde vidět, jak zdůrazňuje Arne Novák, že Jaroslav Vrchlický je autorem toužícím po moderní civilizaci.

Jaroslav Vrchlický je dle Nováka osobnost velmi senzitivní, umí se velmi dobře vcítit do myšlení druhých. Novák uvádí, že je Vrchlický po Máchovi jediným autorem, kterého je možné označit za básníka filozofického a metafyzického. Ale zároveň označuje jeho tvorbu za kolísavou. Jako příklad zde uvádí, že Vrchlický jde od spirituálnosti k materialismu, od přírodovědecky doložených skutečností ke skepsi, filozofii, a že si pohrává s různými myšlenkami náboženskými, mravními a filozofickými, proto někdy jeho tvorba byla nazývána jako eklektická.

⁹ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 685.

¹⁰Tamtéž.

1.1.1 Jaroslav Vrchlický

Z počátku Arne Novák uvádí podrobný životopis Vrchlického, který je dle něj stěžejní, ale pro předkládanou práci není až tak podstatný.

„Literární tvorba Jaroslava Vrchlického rozsáhlostí i mnohostranností nemá sobě rovné, a sama původní produkce básnická, která vyplňuje na 85 sv., jest rozlehlejší než básnická díla celých generací, k ní se druží početná dramata, několik knih krásné prósy, mnoho svazků literárních i kritických studií a pak obrovská literatura básnických překladů.“¹¹ V tomto pořadí pak Novák uvádí i bibliografický seznam a přehled tvorby Vrchlického.

„Avšak teprve v některých knihách J. Vrchlického se básnická krajinomalba osamocuje a básník se snaží zachytiti charakter, ovzduší i ducha krajiny podobně objektivně, jako popisoval a charakterisoval společenský a dekorativní ráz minulosti. V tomto osamocení krajinomalby postoupili jeho epigoni dále a zesilující stránku popisnou, omezovali živel myšlenkový, ačkoli zprvu stěží dovedli vytvářeti krajinářské obrázky bez point, ať vtipkujících, ať společensky moralizujících.“¹² Arne Novák uvádí i některé epigony inspirující se právě touto krajinomalbou, jako příklad uvádí Antonína Klášterského či Aloise Škampu.

1.1.2 Básnický vývoj Jaroslava Vrchlického

Novák vymezuje čtyři období:

a) 1871 - 1879

V tomto období vydává Vrchlický díla *Z hlubin* až po *Duch a svět*. Dle Arne Nováka je znatelný vliv zejména románské kultury. „Mladistvý pesimismus do nitra obrácen, bojuje s věrou v život, projevující se poznáním zevního světa; láska, dotud citově tušená, se stává smyslounou skutečností; výrazově se přimyká začátečník ještě slohu básníků z Máje.“¹³ Toto časové rozpětí, jež uvádí Novák, je ovlivněno zejména jeho působením v Itálii a korespondencí se Sofií Podlipskou. Důležité je také to, že se tento velký básník zřiká německých vzorů. Hlásí se k tvorbě Victora Huga nebo G.

¹¹ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 697.

¹² Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 724.

¹³ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 698.

Sandové. Arne Novák nazývá léta 1871 – 1879 evolucionistickým optimismem.

b) 1879-1894

Toto období ohraničuje Arne Novák díly *Mythy, Eklogy a písně* až po *Nové zlomky epopeje a Má sonáta*. „Kult zevního světa provázen jest mocnou smyslností zvláště milostnou, rozkošnictví umělecké se stupňuje v umělecký diletantismus a v eklektické světoobčanství, příroda pojímaná panteisticky, dějiny lidstva evolučně.“¹⁴ V popředí teď stojí zejména formální lyrika inspirovaná Francií. Arne Novák vyzdvihuje rok 1883, kdy je Jaroslav Vrchlický označován za muže klidu, o pět let později se ale tvorba lehce promění. Rok 1888 je charakterizován básníkovou únavou a následným úpadkem jeho tvůrčích sil, jak uvádí autor díla *Přehledné dějiny literatury české* Arne Novák. Na konci tohoto období je však již Jaroslav Vrchlický Novákem považován za vrcholného autora českého básnictví.

c) 1894 – 1903

Novák roky 1894 - 1903 nazývá pesimistickým vystřízlivěním. Zároveň jsou tato léta prostoupena krizí v tvorbě Vrchlického. Charakteristická díla jsou dle Nováka *Okna v bouři, Písně poutníka* a *Duše mimose* (samozřejmě jde jen o částečný výčet děl). Časové rozpětí je pro Nováka charakteristické rodinnými tragédiemi básníka. Jeho smýšlení je najednou silně pesimistické, chmurné, ovlivněné bolestným cítěním. Je to tedy období velmi smutné. „Vedle pesimismu erotického vystupuje také pesimismus kosmický, ale obé postupně uléhá v tesknou, avšak smírnou resignaci. Odloživ rétoriku, oprošťuje básník svou mluvu, vyhýbá se přílišným umělostem formálním, ale dále vydatně pěstuje znělku.“¹⁵

d) 1903-1908

Léta 1903 - 1908 Arne Novák nazývá dobou vyjasňování a stařecké rovnováhy. Díla

¹⁴ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 698.

¹⁵Tamtéž.

pro tuto dobu typická jsou *Meč Damoklův*, *Prchavé iluze*. Vrchlický se po všech životních útrapách ve svém životě snaží smířit se svým osudem. „Smířiv se s osudem, vzestupuje básník k životním kladům, ba dospívá i nového entusiasmu, jeho verš se stává melodickým a sloh intimním s hojnou příklonou k útvaru písňovému, lyrika zastírá básnictví výpravné a zvl. tvorbu „zlomků epopoje“. Rozvrat tělesných i duševních sil rázem přerušuje omlazenou tvořivost klasikovu.“¹⁶

1. 1. 3. Tvorba Jaroslava Vrchlického

Arne Novák nejvíce vyzdvihuje z Vrchlického tvorby cyklus básní *Zlomky epopoje*, praví o nich, že je to dílo prosycené lyrickými živly a zároveň filozofickou reflexí. Je známo, že v tomto díle můžeme spatřovat jistou podobu s *Legendou věků* od Victora Huga, jenž byl Vrchlickému inspirací po celou dobu života a tvorby. Jaroslav Vrchlický se snaží osvětlit dějiny lidského vývoje, pojmenováváme to evoluční filozofií dějin. Novák to nazývá „hlásajícím vítězstvím přemýšlejícího ducha nad hmotou a obětovné lásky nad utrpením a zoufalstvím.“¹⁷

V tvorbě Vrchlického dle Arne Nováka často převládá období předhistorické, mytologické, antické a je inspirováno tvorbou zejména francouzských autorů. Dále zde Novák uvádí výčet děl Jaroslava Vrchlického, z něhož vyberu jen zlomek básnických sbírek, které chronologicky seřadím. Arne Novák rozděluje Vrchlického poezii do několika oblastí, zejména na základě motivů a námětů jeho děl. Arne Novák rozděluje ve své knize *Přehledné dějiny literatury české* Vrchlického díla do několika inspiračních oblastí.

Inspirace cizími kraji

Sem zařadíme sbírky *Epické básně* -1876, *Duch a svět* - 1878, *Staré zvěsti* - 1883, *Zlomky epopoje* - 1886, *Boží a lidé* - 1899 či *Episody* - 1904 atd. Novák uvádí řadu básnických sbírek, já na tomto místě vybírám jen některé příklady, jelikož to pro předkládanou práci není stěžejní.

¹⁶ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 698.

¹⁷ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 699.

Básně, kde reflexe převládá nad epikou

Arne Novák do této oblasti zahrnuje sbírky, jako jsou *Hilarion* - 1882, *Twardowski* - 1885, *Bar Kochba* - 1897 či *Píseň o Vinetě* - 1906 atd.

Erotické sbírky

Autor do této oblasti zařazuje Vrchlického básnické sbírky *Sny o štěstí* - 1876, *Eklogy a písně* - 1880, *Poutí k Eldoradu* - 1882, *Čarovná zahrada* - 1888 nebo sbírku *Okna v bouři* - 1894 a samozřejmě mnoho dalších.

Souznění epiky i lyriky s reflexivním žvalem

Do této kategorie patří dle Arne Nováka díla *Rok na jihu* - 1878, *Dojmy a rozmary* - 1880, *Motýli všech barev* - 1887, *Fresky a gobelíny* - 1891 či *Meč Damoklův* - 1912.

Básně s politickým zaměřením a sonety

Tento druh poezie je v díle Jaroslava Vrchlického rovněž hojně zastoupen. Jako příklad uvádí Arne Novák *Sonety samotáře* - 1885, *Hudba v duši* - 1896, *Nové sonety samotáře* - 1891, *Poslední sonety samotáře* - 1896 a *Prchavé iluze a věčné pravdy* - 1904.

Úvahy o základních věcech života

Poslední oblastí, kterou Novák zmiňuje, jsou úvahy o životě. Sem by se daly zařadit sbírky *Z hlubin* - 1875, *Sfinx* - 1883, *Breviř moderního člověka* - 1891, *Písně poutníka* - 1895 nebo *Já nechal svět jít kolem* - 1902.

„Ve velikých filozofických eposejích řešil Vrchlický odvážně, ač myšlenkově

nejednotně, otázku faustovskou, prýšticí z velkolepé titanské snahy proniknouti k pravému poznání světa i Boha, ukojiti bytost filosofickým věděním, když víra nepřinesla útěchy a smyslný prožitek nasycení. Vrchlický se tu ukázal žákem obou vůdčích duchů, středověkého Danta a moderního tvůrce Fausta, Goetha.¹⁸

Lyriku Vrchlického Arne Novák rozděluje do dvou skupin. Jedna část jeho tvorby je silně citová, nazýváme ji tedy reflexivní. Na počátku své tvorby psal citovou lyriku, v níž je inspirován ženou, intimní něhou, náladou mladistvého života, dále přírodou a její barevností. Ale už v samotných začátcích Vrchlického tvorby je patrné sociální citění autora, tím Arne Novák myslí jeho soucit s druhými lidmi, zejména utlačovanými, trpícími či smutnými. Pro Vrchlického je typické i silné národní citění. Bylo mu ale vytýkáno, zejména kvůli sbírce „*Na domácí půdě*“, že jeho národnostní citění opadá a není vůbec silné, některými kritikami byl dokonce označován za básníka nevlasteneckého. Zcela zvláštní skupinou jsou potom díla let devadesátých, která jsou významná po formální stránce a jsou v protikladu k lyrice, kterou tvořil předtím. Ukazuje zde, že umí být i básníkem politickým. Celkově jsou 90. léta ale provázena skepticismem, kulturním pesimismem a celkovými krizemi citovými.

Musíme si dle Arne Nováka uvědomit, že Vrchlický nebyl jen básník, ale i významný dramatik. Psal komedie, tragédie a další. Jeho dramatická tvorba však dosahovala jen průměrných úspěchů. Vrchlický ale nikdy nevytvořil jednotnou „dramatickou linii, která by s osudovou logikou obepínala postavy sloučené vnitřní nutností, nepromyslel vývoj charakterů a nevyložil scénické dění z jejich konfliktů.“¹⁹ Dle Nováka dokonce Vrchlický polemizoval s myšlenkou skončit s psaním dramát, ale své rozhodnutí vždy odvolal.

Tématy jeho her byla pomsta, láska, boj života a smrti, osudy lidí atd. „Dramata Vrchlického překvapují bohatstvím toho, co jest dramatickým přímětkem a scénickou přízdobou - pravý dramatický nerv jim chybí. Většina dramát Vrchlického oživuje minulost s kosmopolitismem velmi rozsáhlým, drobnůstky moderních námětů jsou bez významu.“²⁰ Nyní uvedu opět chronologický výčet některých dramatických děl Jaroslava Vrchlického. Jeho dramatická tvorba se skládá jak z dramát z českých dějin, příkladem jsou náboženská témata a dále historická (příkladem uvádí Novák drama o

¹⁸ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 700.

¹⁹ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 703-704.

²⁰ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 704.

Václavu a Boleslavu - dílo *Bratři*), tak používá i témata cizí, inspiruje se Shakespearem, Hugem atd. Uvedu zde některé příklady z jeho tvorby. Například *Drahomíra* - 1882, *Noc na Karlštejně* - 1884, *K životu* - 1886, *Bratři* - 1889, *Smír Tantalův* - 1891 a *Marie Calderonová* - 1897 či *Probuzení* - 1931.

Dalším literárním odvětvím, jemuž se také Vrchlický věnoval, je novelistická próza, jak uvádí Novák ve svém díle *Přehledné dějiny literatury české*. Zpočátku viděl vzor zejména u Karolíny Světlé. Níže v předkládané práci uvedu chronologický výčet některých vybraných knih, které nacházíme v publikaci Arne Nováka, jelikož je to podle něho podstatné pro zhodnocení recepce Vrchlického. Můžeme sledovat období, kdy Vrchlický vydával více, doby, kdy knih vycházelo méně a dle zaměření jeho děl zhodnotit následnou oblíbenost a čtivost tohoto autora. Tvorbě novelistického typu literatury se věnuje od 80. let. „Povídkové práce Vrchlického, vynikající břitkou ironií a zralým humorem, jsou menší měrou novely v pravém slova smyslu, než důsledně vykombinované a pečlivě provedené důkazy určitých tesí, které v závěru práce vyniknou pravidelně jako ostré pointy.“²¹ Často tvořil Vrchlický i básně v próze. Sem řadí Novák díla s názvem *Prodavač biblí* - 1873, pouze jako povídka v ještědských pracích K. Světlé, knižně až roku 1912, *Povídky ironické a sentimentální* - 1886, *Barevné střepy* - 1887, *Nové barevné střepy* - 1892, *Loutky* - 1908.

Dále v tvorbě Arne Novák nemůže opomenout kritiky a eseje. Vrchlický je tvořil s velkou oblibou. Jeho kritik a dalších úvah o literatuře si Novák cení kvůli obrovským znalostem světové literatury. Nejdůležitější jsou ale Vrchlického studie o českých básnících, například o Karlu Jaromíru Erbenovi, Boženě Němcové, Václavu Bolemlíru Nebeském, Janu Kollárovi a mnoha dalších. „J. Vrchlický, leckdy blízký kritice životopisné, jindy však impresionismu kritickému, liší se značně od kritiků jak dogmaticko-estetických, tak historicko-filozofických: nesoudí, nehledá pravidel, nekonstruuje souvislostí, nepodává filosofii literatury, nýbrž slovem hojným, sytým a barvitým kreslí výrazně hlavy literární, pravidelně užívaje při tom materiálu životopisného a anekdotického, zevrubných parafrází obsahu, pronikavých rozborů technické stránky básnické.“²² Výčet těchto studií zde uvádět nebudu, jelikož to není náplní předkládané práce. Je jich ale mnoho a jsou to práce velmi významné. Během let 1885 a 1893 byl Jaroslav Vrchlický i divadelním kritikem.

²¹ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 706.

²² Tamtéž.

Novák uvádí, že nejvíce jsou zastoupeny básnickovy překlady. Ty přesahují veškerý rozměr jeho tvorby. Z francouzské literatury, jak se dočteme v publikaci *Přehledné dějiny literatury české*, často překládal Victora Huga, jak jsem už zmínila výše, nejsoustavněji však překládal básnictví vlašské, ale i italské. Z italské literatury se zaměřil například na Danta. Věnoval se i germánské a anglické literatuře, ale ta není tak hojně zastoupena mezi jeho překlady. Jako příklad Novák uvádí z germánské literatury Johanna Wolfganga Goetheho nebo z americké literatury Waltera Whitmana, z anglické pak Georga Gordona Byrona. Velmi ojedinělé jsou poté překlady z polštiny. Výčty jeho překladů, které uvádí Novák ve své publikaci, vzhledem k rozsahu své práce uvádět nebudu, i když Arne Novák jim věnuje nemalou pozornost. Jeho překlady by si zcela jistě zasloužily samostatné zpracování.

1.1.4. Jaroslav Vrchlický a jeho předchůdci

Tuto pasáž začíná Novák slovy: „Básník se opětovně pokusil objasnit svůj vztah ke svým předchůdcům a ukázal např. vděčně, kterak jeho formalismus byl připravován J. E. Vocelem, kterak již Fr. Doucha razil cestu jeho kosmopolitické činnosti překladatelské, také bylo častěji naznačeno, jak v lyrických svých počátcích závisí na Hálkovi, na Mayerovi, výjimečně i na Nerudovi, jak se občas ozvou u něho názvuky Sládkovy, Vrchlický sám připomíná působení poetického jazyka Sv. Čecha na vlastní mladistvou tvorbu.“²³ Právě Svatopluka Čecha nepokládal Jaroslav Vrchlický za protivníka nebo protichůdce, ale naopak jeho tvorbu velmi vyzdvihoval, věnoval mu i řadu svých projevů. I když v dílech těchto dvou autorů nacházíme řadu rozdílů, jak se dozvídáme z díla Arne Nováka, jsou si oba spisovatelé vzájemně vzory. Nejméně se zřejmě Vrchlický inspiroval K. H. Máchou, ten mu byl svým temperamentem cizí. Později se jeho vzorem stal Jan Neruda, ten mu byl inspirací zejména z hlediska myšlenek a kulturního smýšlení. V pozdních letech vycházel také z lyriky Friedricha Schillera, ale i Rudolfa Mayera.

Jaroslav Vrchlický neměl vzory jen v české literatuře, ale jak je již zřejmé z předchozí kapitoly a z jeho rozsáhlých překladů, jeho vzory sahají i do prostředí cizího. Tam jako největšího básníka, jenž byl pro Vrchlického vzorem, můžeme vyzdvihnout Victora Huga. Huga obdivoval zejména kvůli jeho rétorice, rytmicе,

²³ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 710.

barevnosti a protikladům. Díky tomuto autorovi postavil Vrchlický svou tvorbu na víře v pokrok a víře k lidstvu jako takovému. „Po hugovsku stylisoval svou erotiku v idylickou lyriku plnou křehké a smyslné něhy; šel za ním i v patetickém boji proti zlořádům doby, proti politické bezkarakternosti, kritické samolibosti.“²⁴ Jaroslav Vrchlický byl dle Arne Nováka více člověkem a básníkem než hercem a výrazně také naslouchal svému vnitřnímu hlasu. Vrchlického pak řadíme k uskupení parnasistů, zasloužila se o to jeho poetika dle vzoru Victora Huga, jelikož všichni jeho následovníci jsou řazeni k parnasismu. Hugo ale nebyl jeho jediným vzorem, dalším vzorem, jenž je patrný ve Vrchlického poezii, je francouzský básník Charles Baudelaire.

„Mužně básník překonává také tyto nástrahy, a, byť, opětovně zhroucen osobními ranami, ztratil víru ve vlastní vykoupení, pevně věří v konečné spasení lidstva.“²⁵ Zde Novák popisuje závěr tvorby Jaroslava Vrchlického. Zároveň ale Arne Novák říká: „Jeho činnosti chyběla autokritika: knihy nejsou organicky sestaveny a spořádány, nýbrž často jen mechanicky v určitém období sebrány, nebývá přihlíženo k tomu, aby vedle vykrystalizovaných básní nestály improvizované náčrty, aby se v pouhých variantách neopakovaly tytéž dojmy, nálady, ano i motivy, reminiscence literární nejsou vždy odloučeny od samorostlé tvorby. V některých knihách (hl. v 90. l.) převládají básně příležitostné v banálním smyslu nebo nahodilé improvisace, lehké nápady, veršované komentáře k všední skutečnosti.“²⁶

Vrchlický byl dle Nováka kritizován za to, že si sám sebe ve svých dílech neváží. 70. a 80. léta jsou typická zejména Vrchlického tvorbou ryze českou, kde autor využívá motivy a náměty české, dále ale i motivy nahé ženské krásy. Za toto období je chválen i kritizován, jsou zde velmi rozporuplné názory na jeho tvorbu. 90. léta jsou pak opakem, v těchto letech byl náš básník doslova chvalořečen. Jedná se o dobu, kdy osobní život básníka prochází velkou krizí, ale jeho díla paradoxně nejsou tak kritizovaná. Kritiky tedy ubývá, ale zároveň ubývá i produkce Vrchlického.

1.2. Básnická škola Jaroslava Vrchlického dle Arne Nováka

Na tomto místě bych chronologicky seřadila autory inspirující se tvorbou

²⁴ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 711.

²⁵ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 713.

²⁶ Tamtéž.

Jaroslava Vrchlického, jež uvádí Arne Novák ve své publikaci *Přehledné dějiny literatury české*. Jedním z nich je František Kvapil, zástupce almanachu „Máje“. Právě Kvapil je přímo ovlivňován Vrchlickým, zejména jeho ranou tvorbou. Další autoři, kteří se přihlásili ke vzoru Vrchlického, vydávali svá díla už v 70. letech. Konkrétně v roce 1873 v almanachu Ruch se objevili dva autoři tvořící v duchu Vrchlického a zároveň dle vzorů francouzských autorů. Sem Arne Novák řadí spisovatele Otakara Mokrého a Karla Kučeru.

Otakar Mokrý (1854 – 1899)

Jak praví Arne Novák ve své publikaci *Přehledné dějiny literatury české*, Otakar Mokrý je jihočeský rodák, jenž se inspiroval nejen námi výše zmíněným autorem Jaroslavem Vrchlickým, ale i kolegou z nedalekých Vodňan Juliem Zeyerem. Tento autor se zprvu také hojně věnoval překladům, zejména polské literatury. „V původním jeho tvoření básnickém se střídá epika motivů hl. legendárních s lyrikou reflexní a krajinářskou, kdežto v intimní poesii, zvláště milostné, Mokrý neměl štěstí.“²⁷ První sbírka, již vydal, nese název *Jihočeské melodie*, vyšla v roce 1880, v tomto roce vydává Jaroslav Vrchlický své *Mýty* a chystá se na vydání *Nových epických básní*. V obou dílech můžeme najít dle Arne Nováka jisté spojitosti. Dále pak Mokrý píše *Básně, Dumy a legendy nebo Jaseň a šerem*, ale i povídku *Na Dívčím kameni*, jeho povídky ale nejsou příliš ceněny.

Karel Kučera (1854- 1915)

Karel Kučera je autor, jenž dle Nováka miloval zejména básnickou objektivitu. „přimkl se k Vrchlickému zlomkovitou technikou reflexivní epiky, jíž jako historik z povolání dovedl dáti dějinný, kulturně sytý kolorit.“²⁸ Zejména o tomto vypovídají dle Arne Nováka dvě Kučerovy sbírky, sbírka *Básně* z roku 1883 a *Zapadlé hvězdičky* z roku 1890. Je zjevné, že i Kučera překládal. Přeložil například Ibsena, tyto překlady uveřejňoval i ve Světozoru.

²⁷ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 718.

²⁸ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 719.

František Kvapil (1855 – 1925)

Jak už jsem zmínila výše, jedná se o předního představitele almanachu Máj. Právě František Kvapil dle Anre Nováka vynikal mimo jiné svými překlady zejména polských autorů, například Adama Mickiewicze a Julia Slowackého. „Původní jeho poesie tíhne hlavně k širokému popisu a epickému probouzení minulosti, také některé genrové obrázky mají teplo skutečnosti, za to jeho důvěrná a tklivá lyrika jest převahou konvenční.“²⁹ Ještě si pro úplnost uvedeme některé sbírky Františka Kvapila: *Zpěvy knížecí, Zaváté stopy, Z výstavních táček, Když kvetly máky, Ženy a milenky slovanských básníků, Modré ostrovy* atd.

„U jiné skupiny žáků a přátel Vrchlického však došel živého ohlasu myšlenkový obsah jeho básní reflexivních: hluboký světobol, sklánějící se v účasti a slitování k utrpení vesmíru a vyznívající vřelou humanitou, těžký stesk nad osudem básníka, jemuž se dostává neporozumění a duševního osamění, touha po mravní i společenské obrodě lidstva, zmítaného krisemi přechodní doby současné, někdy i úsilí po vyproštění z náboženských krisí století skeptického.“³⁰ Takto Novák popisuje tvorbu Vrchlického. A zároveň pod touto taktovkou tvoří další dva autoři. První je Jan Spáčil Žeranovský a druhý Bohdan Kaminský.

Jan Spáčil Žeranovský (1857 – 1905)

Významný žurnalista, který hojně tvořil až do doby, kdy u něho propukla duševní porucha. Psal o prostředí svého domova, to znamená o oblasti Moravy a Hané. Vydává *Samó tihó, Velikou noc, Výše a propasti* atd. Žeranovský je významný také svými překlady.

Bohdan Kaminský (1859 – 1929)

Vlastním jménem Karel Bušek. Tento autor se svou tvorbou nachází na hraně mezi poezií a žurnalistikou. Kaminský jako novinář hojně tvořil fejetony plné násilné

²⁹ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 719.

³⁰ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 720.

veselosti, satiry, jak uvádí Novák. Tvoří jako bezstarostný bohém. Ve svých novelách humorně a s ironií zpodobňuje pražskou literární bohému. Z jeho významných děl uvádí Novák například díla *Kresby*, *Nová prósa*, *Různé panstvo*, *Mecenáš*, *Kresby a řezby*, *Ztracené volání*, *Rokoko*, *Dvě povídky*, *Neomi* atd. „Jeho verše jsou v nejlepších číslech prudce citové a horoucně zoufalé, se sklonem k mocné a barvitě rétorice, zvl. v rodinné a milostné elegii. Často prostupují vedle hravé, typicky městské causerie lyriku B. Kaminského genrové obrázky nicotných figurek, směšných, ubohých i tragických, takže místy dospívá Kaminský značného stupně předmětnosti až realistické, účastně se jako podružný podílník vývoje české veršované povídky, který od Sládka a Zeyera vedl k Táborskému a Macharovi.“³¹ Kaminský je významný i svými překlady, zejména Moliéra.

August Eugen Mužík (1859 -1925)

Jedná se o významného překladatele a redaktora. Překládal hodně Moora, Poea nebo Ludwiga. „Z chmurné reflexe verbalistních prvních knih, které napodobí kosmickou, náboženskou i sociální dumu Jar. Vrchlického a přidržují se také jeho útvarů básnických, se zvl. virtuositou znělky, zachraňoval se Mužík do soucitu dílem křesťanského, dílem sociálně prohloubeného. Později spiritualistický básník mystických sklonů hledal východisko v stručnějším a prostším slohu Sládkově, používaje ho pro chválu práce rolníkovy uprostřed přírody a pro výraz bratrského soucitu se všemi trpícími, často si při tom uvědomoval svůj původ selský.“³² Arne Novák uvádí některá díla tohoto autora - *Jarní bouře*, *Hlasy člověka*, *Květy polní*, *Trosky života*, *Tichá dramata*, *Zlomené okovy* atd.

Antonín Koukl (1860 – 1884)

František Xaver Svoboda (1860 – 1943)

Svou literární činnost zahájil Svoboda jako epigon Jaroslava Vrchlického. Později ale tvořil lyriku v duchu impresionismu. Jeho nejvýznamnější díla jsou dle

³¹ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 721.

³² Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 721-722.

Nováka *Rozkvět* (1898) a *Řeka* (1908/1909).

Jan Červenka (1861 – 1908)

Červenka, písíci povídkové i divadelní kritiky, je významný dle Arne Nováka zejména svými překlady ze španělštiny. Do jeho tvorby zařazujeme *Amoroso*, *Ztišené vlny*, *Písň Závěšovy* nebo *Babí léto*. Jeho verše upoutávají lehkou erotikou.

Antonín Klose (1861 – 1906)

Z jeho tvorby uvádí Arne Novák sbírky *Básně*, *Na zemi*, *Z tohoto světa* atd. Klose nebyl autorem plodným, ale z jeho děl je patrná návaznost na Vrchlického.

Alois Škampa (1861 – 1907)

Jeho tvorba se skládá pouze z pěti sbírek: *Malby a písň*, *Mladý svět*, *Malá křídla*, *Venku a doma* a *Poslední květ*. Škampa je „suchým krajinářem, pointujícím idealisticky své konvenční obrázky, bezkrevným přelazeným erotikem, měnícím se konečně v pěvce domácího pohodlí a manželské spokojenosti, neúnavným kreslířem pobledlých dívčích podobizen, milovníkem básnictví parnasistního i písň lidové.“³³

Jan Rokyta (1864 – 1952)

Jedná se o pseudonym, vlastním jménem se tento epigon jmenuje Adolf Černý. Tvorba Rokytova je charakteristická dle Arne Nováka steskem, pokornou zbožností, dále nás upoutá propracovanou lyrikou a cudnou erotikou. Nejznámější díla jsou *Jadranské dojmy*, *Světla a bludičky*, *Lesní pohádka*, *Za Kristem*, *Balkánské zpěvy*, *Písň osvobozeného otroka* atd. „Avšak kritikou jistěna byla jednotvárnost a skrovná rozloha jeho nadání, které sice rádo a otevřeně odpovídalo na otázky, zneklidňující svědomí mladého pokolení, ale činilo tak zcela starým a mdlým uměním veršovaným.“³⁴

³³ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 725.

³⁴ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 723

Antonín Klášterský (1866 – 1938)

Klásterský se do literatury zapsal svými třiceti knihami. Začátky jeho tvorby jsou charakteristické tím, že tvořil pod pseudonymy, například pod jmény Jasmín nebo Lešan. Zabýval se tématy pro jeho dobu velmi populárními. Arne Novák uvádí, že Vrchlický byl Antonínu Klášterskému vzorem svou pozdější tvorbou. Jeho díla byla plná něhy, maličkostí a detailního pozorování. „Vyčerpal v genrových básničkách kratičkého rozměru Prahu i s předmětností, rodný jihočeský, brdský i chodský venkov i život končin shlédnutých na cestách, zvláště slovanských břehů Jaderského moře a Itálie, aniž se vypracoval k plastice slova a básnického výrazu.“³⁵ V jeho tvorbě nikdy nenajdeme tíhu, nervní vzrušení a hrůzu života, jak praví Arne Novák ve své knize *Přehledné dějiny literatury české*. Klášterský napsal nepřeborné množství krajinářských básniček jako je sbírka *Ptačí svět* nebo *Cestou podle moře*. Klášterský je Novákem označován jako silně vlastenecký autor, jenž popisuje krajinu kolem Písku, Domažlic, Prahy a mnoha dalších míst, zároveň také jako básník snaživý a vytrvalý. Jako další příklad z jeho tvorby uvádí Novák díla *Živým a mrtvým*, *Epické básně*, *Chodské písně*, *Ironické siciliány*, *Tmavé růže* atd. Klášterský je také velmi plodný v překladech zejména anglických literátů, jako byl Byron nebo Shakespeare.

Karel Mašek (1867 – 1922)

Tento autor psal často literární parodie - *Utíkej*, *Káčo*, *Kyselé hrozny* atd. „Později na sebe upozornil K. Mašek i jako vkusný libretista, mdlý báchorkový neb alegorický dramatik a zvláště jako jemně stilisující povídkář meditativních záměrů a distinguovaného přednesu sbírkou legend a jinotajů.“³⁶

Emanuel Čenkov (1868 – 1940)

Vlastním jménem Emanuel Stehlík. Tento autor se zabýval překlady románových děl Victora Huga a dalších. Samozřejmě je to ale i autor několika vlastních

³⁵ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995, s. 726.

³⁶ Novák, A.: *Přehledné dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS 1995, s. 728.

knih, například *Z mého alba*, *Rok na samotě*, *Paříž*, *Domovem i cizinou*, *Motýli a chiméry* atd.

Josef Kubelka (1868 – 1894)

Jako posledního ve výčtu uvádí Novák předčasně zesnulého Josefa Kubelku, jenž vydal pouze dvě knihy, a to *Písně a gazely* a *Kaleidoskop*. Obě díla jsou charakteristická svým rozmarným vtípem.

Všichni výše uvedení autoři tvořili dle vzoru Vrchlického. Jedná se o výčet spisovatelů dle Arne Nováka z jeho díla *Přehledné dějiny literatury české*. Novák ve svém díle pracuje právě s pojmem básnická škola Jaroslava Vrchlického. Takovýchto pojmenování pro tato uskupení existuje samozřejmě více. Dále je také používán výraz epigoni Jaroslava Vrchlického, ten je možné najít v díle *Dějiny české literatury III, literatura druhé poloviny devatenáctého století*. V odborné literatuře se objevují pojmy epigoni Jaroslava Vrchlického či básnická škola Jaroslava Vrchlického, ale v určitých publikacích nacházíme řadu autorů inspirujících se tvorbou Jaroslava Vrchlického. V díle *Česká literatura od počátků k dnešku* autoři označují pokračovatele Jaroslava Vrchlického, řadí sem Karla Tomana a Karla Hlaváčka. To bude ještě dále zmíněno v předkládané práci.

2. Jiří Brabec, Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič, Karel Krejčí, Zdeněk Pešat, Miloš Pohorský, Dějiny české literatury III

2. 1. Jaroslav Vrchlický

Jaroslava Vrchlického považují spoluautoři této publikace za jednoho z nejzásadnějších spisovatelů 19. století. „Jeho mnohostranné dílo, zahrnující epickou i lyrickou poezii, prózu i drama, překlady i literární kritiku a esejistiku, je výrazem rozmachu české národní společnosti v poslední třetině 19. století, růstu její kultury a jejího sebevědomí; zároveň však odráží i její stupňující se rozpory.“³⁷ Jeho tvorba je dle Zdeňka Pešata charakteristická vyrovnáním se se světovou literaturou a zároveň povznesením se nad českou měšťáckou společností. Vrchlický totiž ve svých dílech usiloval o to, aby se česká poezie dostala na vysokou úroveň. Zároveň se snažil rozvíjet českou poezii a současně ji prezentovat na poli světovém. Právě překlady významných světových autorů jsou typické pro tvorbu Jaroslava Vrchlického. Vrchlického původní tvorba zahrnuje na devadesát sbírek a je typická svou bohatostí a netradičním užitím látek. Vrchlický se, jak uvádí Zdeněk Pešat, inspiruje svým životem, cizí literaturou, ale i uměním českým.

2. 1. 1. Poezie hledání a oslavy ideálu

Na počátku této kapitoly Zdeněk Pešat, jenž je jejím tvůrcem, popisuje život Jaroslava Vrchlického, autora narozeného v Lounech roku 1853, vlastním jménem Emil Frída. Rozebírat na tomto místě podrobně životní osudy autora není podstatou předkládané práce. Co ale nemůžeme opomenout je fakt, že při studiu na vysoké škole začal vyučovat češtinu francouzského historika Ernesta Denise. To byl první krok k tomu, že se Vrchlický začal zajímat o francouzskou literaturu a kulturu vůbec. „Čtenářská horlivost přivedla záhy Vrchlického k vlastním básnickým pokusům. První verše začal psát již na gymnasiu spolu se svým přítelem, budoucím lékařem a autorem

³⁷ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 294.

drobných próz, Josefem Thomayerem“³⁸

Dle Zdeňka Pešata začal Jaroslav Vrchlický svou činnost v roce 1869 v Blahověstu, poté ve Světozoru a Anemonkách. Největší rozkvět jeho tvůrčí činnosti započal až v Praze. Vrchlického tvorbu zásadně ovlivnilo cestování. Působil totiž nejen jako vychovatel v Itálii v rodině hraběte, ale dále také navštívil Francii nebo Dánsko.

70. léta jsou charakteristická, jak se dočteme v díle *Dějiny české literatury III*, sňatkem s dcerou Sofie Podlipské, v této době se také Vrchlický seznámil s profesorem Eduardem Albertem. Tato významná osobnost se zasloužila o rozšíření tvorby našeho autora do Německa. V 90. letech byl Vrchlický jmenován profesorem srovnávacích dějin literárních na Karlově univerzitě.

Pešat se v několika odstavcích vyjadřuje k tvorbě Jaroslava Vrchlického. První sbírka, jež byla vydána, je sbírka *Z hlubin*, dále jsou to *Sny o štěstí*, *Epické básně*, *Vittoria Collona*, *Symfonie* nebo *Rok na jihu*. Tyto sbírky hodnotí Zdeněk Pešat následujícími slovy: „Jsou to vesměs sbírky raného hledání, v jejichž proměnlivých náladách počíná růst a vyhraňovat se individualita mladého básníka, sbírky, které již naznačují celé rozpětí a protikladnost Vrchlického poezie. Jejich společným rysem je zjevné úsilí o emancipaci tvůrčího jedince a tvorby z jednostranné vázanosti na úzce pojímaných potřebách národního života, úsilí o povznesení jedince nad jeho obzor.“³⁹ Konkrétně Pešat uvádí, že ve Vrchlického prvotině je díky velké metaforičnosti viděna nová důležitá osobnost české literatury s bohatým životem. Ve sbírce *Z hlubin* navázal Vrchlický na tvorbu májovců, dílo bylo následně věnováno Vítězslavu Hádkovi. Jak uvádí Pešat, v počáteční tvorbě Vrchlického je vidět subjektivita a zároveň inspirace cizími látkami, ale i bezmezná touha po dosažení ideálu. Ve Vrchlického dílech je také patrná nadřazenost umění všem společenským hodnotám a následně i vztah k soudobé společnosti, jak uvádí Pešat. Už tehdy je vidět veliký optimismus a neohraničená víra v lidstvo a život celkově, Vrchlický je totiž přesvědčen o tom, že umění očisťuje společnost. Jeho pohledy na život jsou doloženy v korespondenci se strýcem Antonínem Kolářem a dále se Sofií Podlipskou. „Již tu je tedy subjekt posunut výrazně do popředí,

³⁸ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 294.

³⁹ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 295.

a to i tam, kde básník bohatě obrazným veršem rozvíjí lehké, nehluboké reflexe o životě a smrti, kde se zpovídá svěžími obrazy z milostných zážitků, a konečně i tam, kde pochyb o svém básnickém poslání vzývá a glorifikuje umění. Příroda, záhady života a smrti, láska a umění tvoří tedy základní tematické celky sbírky a budou tvořit také páteř celé Vrchlického lyriky.⁴⁰

V knize jsou Pešatem rozebírána v následujících pasážích podrobněji i další díla, například *Sny o štěstí* z roku 1876. Tato sbírka je optimistická, tak ji charakterizuje Pešat. Ve srovnání s první sbírkou, která mimochodem vznikala souběžně, je vidět, že autor dokáže ve své rané tvorbě obsáhnout velké množství motivů. Pešat zde sleduje opět návaznost na Vítězslava Háalka a jeho písňovou formu básní. Další, ale už epickou sbírkou, jak již ze samotného názvu vyplývá, jsou *Epické básně* (1876). „Knížka přináší drobné práce, romance a balady, jejichž látky jsou čerpány z okruhu mýtů, pohádek i dějin cizích národů.“⁴¹ Opět zde dle Pešata převažují milostné motivy, dále prvky z oblasti umění a specifickým tématem je život cikánů, toto téma hojně využívali také májovci. Konkrétně na tuto sbírku Vrchlický navázal i později ve sbírkách *Nové básně epické* a *Třetí kniha básní epických*. Obě sbírky poté byly zařazeny do cyklu *Zlomky epeje* z roku 1907. „Apoteózou lásky a zejména tvůrčí práce je další Vrchlického kniha tohoto období *Vittoria Colonna* (1877), podnícená příběhem lásky stárnoucího Michelangela Buonarrotiho ke Colonně.“⁴² Jaroslav Vrchlický ale do díla dle Pešata zcela zásadně promítá i sám sebe a svůj život. Nejvíce je zde patrný kult ideálu a krásy, jenž Vrchlický vyznává. *Vittoria Colonna* a *Symfonie* jsou sbírky poznamenané pobytem autora v Itálii, jak uvádí Zdeněk Pešat. Přímou reakcí na Itálii je následně sbírka *Rok na jihu* z roku 1878. V tomto díle převažují přírodní motivy.

„Již Vrchlického počáteční lyrika naznačuje, že do české literatury vstoupila osobnost, která v mnoha rozměrech vyjadřovala nové pojetí básnické tvorby. Nelze se proto divit, že nebyla také přijímána jednoznačně. Zvláště silný odpor vyvolala orientace na cizí látky, která se stala na sklonku sedmdesátých let popudem ke kritickým útokům obviňujícím Vrchlického z kosmopolitního přehlížení české tematiky,

⁴⁰ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 296.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 297.

z opomíjení potřeb národního života.“⁴³ Kritiky Vrchlického, jak se dočteme v Pešatově kapitole, vycházely zejména z kritiky moravské a slovenské, konkrétně potom z okruhu kolem časopisu Osvěta. Autoři těchto kritik vycházeli ze stereotypní potřeby vyzdvihovat český národ. Nebyly ale jen negativní reakce, objevovaly se i pozitivní a zároveň obdivující články, například z pera Elišky Krásnohorské.

V raných sbírkách jsou typickými rysy dle Zdeňka Pešata univerzálnost, snaha obsáhnout nejširší bohatství látek a básnických druhů, přizpůsobivost, lehkost inspirace atd. Vrchlického tvorbou se následně inspiruje Svatopluk Čech.

2. 1. 2. Epopěj lidstva

V této kapitole se Zdeněk Pešat vyjadřuje ke skutečnosti, že Vrchlický se snažil v epicko-reflexivní formě zvýraznit obraz lidstva, zejména jeho vývoj. Konkrétně šlo o pokus sepsat lidskou epopej. Tyto myšlenky nacházely inspiraci v románských kulturách. Jaroslav Vrchlický, jak uvádí Zdeněk Pešat, chtěl sledovat etické principy vývoje lidstva a doložit je na základě mýtických, historických a legendárních příběhů. „Jeho epopejní sbírky obsahující drobnou epiku nezachovávají dějinnou chronologii, nenavazují jedna na druhou, jak to uskutečňoval J. S. Machar ve svém cyklu Svědomím věků, nýbrž každá z nich se z jiné stránky vrací k jedné vytvořené osnově: starověk a jeho mýtus, Orient, antika se světem bájí, středověká legenda a zároveň i antická a středověká historie a konečně současnost.“⁴⁴ Cyklus *Zlomky epopeje* vznikl v dlouhém časovém rozmezí a je na něm dle Pešata nejvíce vidět vývoj básníkův a proměny jeho života. Mnohdy se však vytrácí vztah mezi jednotlivými sbírkami. Jaroslav Vrchlický tento cyklus libovolně rozšiřoval a doplňoval. Není to tedy jednotný celek, jak se dozvídáme z publikace *Dějiny české literatury III.*

Zlomky epopeje často podléhaly kritice. Vytýkána byla nejednotnost a myšlenkový eklekticismus. Myšlenkové jádro díla Vrchlického tvoří dle Pešata *Duch a svět, Sfinx, Dědictví Tantalovo, Breviř moderního člověka a Skvrny na slunci* - v těchto sbírkách převládá reflexivní lyrika; dále jsou to sbírky, v nichž převažuje drobná epika,

⁴³ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 298.

⁴⁴ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 300.

jako jsou *Staré zvěsti, Perspektivy, Fresky a gobelíny, Zlomky epopeje, Nové zlomky epopeje, Bozi a lidé, Votivní desky a Episody*. A do třetice tento cyklus tvoří epicko-reflexivní sbírky. Jako příklad zde Zdeněk Pešat uvádí *Bar Kochba, Hilarion, Píseň o Vinetě* či *Twardovski*. Právě tyto jmenované epické sbírky jsou často kritizovány za to, že se v nich výrazně projevuje krize z 90. let, kterou prožíval autor v osobním životě.

2. 1. 3. Básnické reflexe

Do této kapitoly je Pešatem zařazena sbírka *Duch a svět* z roku 1878. Vrchlický se v ní vyjadřuje k filozofickým otázkám o lidstvu. „Zároveň i zde se projevuje jeho snaha emancipovat se od společnosti v podobě oslavy poezie a krásy, které se pozvedají nad šed' skutečnosti a které nahrazují lidstvu dřívější báje a mýty, postupně vytlačované vědou.“⁴⁵ Tato sbírka je Pešatem označována jako nejoptimističtější z repertoáru Vrchlického. Obrací-li se k přítomnosti a k soudobé skutečnosti, tehdy se jeho optimismus začíná vytrácet. Vrchlický se vždy snaží hledat kladné věci a pohlížet na svět pozitivně, to znamená, že kolem sebe stále hledá ideální společnost po vzoru antiky. Právě přenesení antiky do přítomnosti můžeme pozorovat ve verších: „*Tvůj věk zas přijde! S ním se radost vrátí! My s nohou střesem prach minulých časů! My opijem se krásou závratí a hyacinty vpletem do svých vlasů.*“⁴⁶ Tato slova cituje i Zdeněk Pešat ve své kapitole o Jaroslavu Vrchlickém. V ní Pešat srovnává sbírku *Duch a svět* s Nerudovými *Písněmi kosmickými*, v obou se podle něho spisovatelé vyjadřují k problematice kosmu, lidstva a člověka. Také je ale v knize zmíněno, že Neruda oproti Vrchlickému se ve svém díle dopracoval k myšlenkové sevřenosti a jednotnosti pohledu, i přes to dosáhl ale Vrchlický toho, že dle Pešata zaujal přední místo v české poezii.

Další Pešatem uváděnou sbírkou je *Dědictví Tantalovo* z roku 1888 - „projevuje se v ní jak pevná víra v existenci a uskutečnitelnost ideálů, tak poznání, že soudobá společnost je nepotřebuje a stále více se jim vzdaluje. Odtud básníkův místy až voluntaristický optimismus, jeho vzývání umění a krásy, lásky a dobra.“⁴⁷

⁴⁵ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 301.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III.*,

Námi sledovaný text zvláště upozorňuje na stat' uveřejněnou v roce 1878 v almanachu Máj. Dozvídáme se z úst Pešatových o tom, že existuje skupina básníků, jež se hlásí k Jaroslavu Vrchlickému jako ke svému učiteli. „Vrchlický pak a s ním i Svatopluk Čech, jenž v té době rovněž tvoří své velké epicko-reflexivní básně s aktuálními společenskými tématy, stávají se přímo reprezentativními představiteli české poezie, symboly jejího vzepětí.“⁴⁸ V 90. letech se objevuje nová generace básníků, která není až tak nadšená tvorbou Vrchlického.

V polovině 80. let se začínají také dle Pešata objevovat kritiky nadprodukce Vrchlického tvorby a toho, že jeho tvorba nebyla vedena vždy jen vnitřní potřebou, ale vydával takové množství děl i proto, aby dostal svému poslání národního básníka. Kritiky mu vytýkají, že některé jeho sbírky nejsou tak dobré, že jsou dokonce až průměrné. Literární kritik F. V. Krejčí ve svém díle *Jaroslav Vrchlický* z roku 1913, jak uvádí i Zdeněk Pešat, znázorňuje Vrchlického jako autora, jenž se na svět nedívá přímo svými očima, ale na věci pohlíží sklem básnického názoru. Pro všechny lidské vztahy si vytvořil určitý slovní repertoár a výrazové prostředky, které používá, jsou stále stejné a opakující se, jak uvádí Zdeněk Pešat. Z toho následně vyplývají určité značky a zkratky, jež používá ve všech svých dílech. Jako příklad uvádí autor i několik metafor, které následně Vrchlický často opakuje. Dále mu je v mnoha kritikách vytýkán myšlenkový eklecticismus, nedostatek výrazného materiálu individuálního a celkově i nejednotnost básnického postoje. Jaroslav Vrchlický tyto kritiky velmi těžce nesl a logicky se snažil své sbírky hájit, uvádí Pešat ve své kapitole o Vrchlickém (například ve sbírce z roku 1892 *Breviř moderního člověka*).

Tuto kapitolu Pešat zakončuje slovy: „Vrchlického cyklus tak opsal křivku od optimistického rozletu sbírky *Duch a svět* přes kritický obraz současnosti v knize *Sfinx a Dědictví Tantalovo*, přes obhajobu krásy a ideálu, základních to principů básnickovy tvorby ve sbírce *Breviř moderního člověka*, až k rezignujícímu pesimismu *Skvrn na slunci*.“⁴⁹

literatura druhé poloviny devatenáctého století. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 303.

⁴⁸ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 302.

⁴⁹ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 305.

2. 1. 4. Epika

Jak uvádí Zdeněk Pešat, Vrchlický tvořil i epické sbírky, které jsou prostoupeny řadou historických, mytologických a legendárních příběhů, nejvýraznější je staré Řecko, Orient a křesťanský středověk. Jako příklad Pešat zmiňuje sbírky *Staré zvěsti*, *Perspektivy*, jako nejznámější je dle autora označován básnický cyklus *Zlomky epopeje*, dále *Fresky a gobelíny*, *Helas v rokoku* atd. Zároveň jsou v těchto sbírkách zastoupeny a znázorněny etapy básníkovy života. Je tady nejvíce patrný vývoj jeho tvorby a následná recepce. Často se ale dle Pešata Jaroslav Vrchlický setkává s kritikami toho, že se hojně inspiruje cizími kulturami a kraji a mnoho českých čtenářů ani neví, o čem se v díle pojednává. Některé výtky jsou Vrchlickému tak nesrozumitelné, že ztrácí chuť dále tvořit. Inspirace cizinou, která je pro Vrchlického charakteristická, je poté hlavním bodem, jenž je mu vytýkán, jelikož jeho myšlenky dle kritiků ztrácejí přesvědčivost. „Na mnohých místech také reminiscence z četby a vlivy oblíbených básníků cizích se projevují v takovém rozsahu, že ohrožují originalitu myšlenek i výrazu. Básníkovy snaha postihnout rychle záměr vede často i k nepropracovanosti formální.“⁵⁰

V díle *Zlomky epopeje* se projevují nejútočnější motivy, které Vrchlický kdy ve své tvorbě využil, jak uvádí Pešat. Vrchlický útočí na kolonialismus, revoluci atd., v *Nových zlomcích epopeje* pak připomíná renesanci, reformaci a francouzskou buržoazní revoluci. Tato sbírka byla vydaná v roce 1895 a je zde už patrná básníkovy osobní krize, ta se projevuje tragickými příběhy obsaženými v různých básních, jako příklad může sloužit báseň *Návrat*. Další sbírkou, která zachycuje krizi Vrchlického, jsou dle Pešata *Boží a lidé*. V tomto období, tedy v 90. letech, Vrchlický už nevydává tak často. Tato sbírka vznikla až v roce 1899.

Velké kritiky se dostává dle Pešata Vrchlickému kvůli tomu, že do svých básní nezahrnuje českou látku, anebo jen sporadicky. Sbírkou *Mythy a Selské balady* byly vydány v době, kdy se právě ony kritické ohlasy objevují víc. Těmito sbírkami a dále ještě *Legendou o svatém Prokopu* se snaží Vrchlický dokázat, že ani česká látka mu není cizí. Právě v *Selských baladách* autor zachytil nejaktuálnější dění, které u nás

⁵⁰ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 305.

probíhalo, a to národně osvobozenecý boj českého lidu.

2. 1. 5. Lyrika jako výraz rozmachu tvůrčích sil

V 70. letech je častou látkou Vrchlického děl intimní milostná zpověď. Tyto motivy jsou inspirovány vztahem s Ludmilou Podlipskou. Jako příklad zde Pešat uvádí sbírky *Eklogy a písně*, *Poutí k Eldorádu*, *Hudba v duši*, *Čarovná zahrada* atd. „Je to poezie vrcholného štěstí, milovaná žena v ní tvoří dominantu všech obrazů. Tato apoteóza lásky má však i obecnější dosah. Opětovně vyjadřuje básníkův individuální vztah k společenskému životu, odráží mnohost funkcí, které jeho poezie od svého začátku naplňovala.“⁵¹ Jaroslav Vrchlický se snaží vyjádřit svou touhu po plném citovém vztahu. Opět se zde vrací už k výše zmíněné antice, v níž vidí ideál všeho. Jeho intimní lyrika má ale i funkci reprezentativní, jak uvádí Pešat. Jak někteří kritici říkají, milostný prožitek je jedním z nejdůležitějších zdrojů inspirace u Vrchlického. Citová vyrovnanost sbírek Vrchlického je patrná v jeho dřívějších sbírkách, například *Co život dal*, *Motýli všech barev* s konkrétní básní *Píseň o mé dceři*, ve sbírce *Dni a noci* je toho dokladem báseň *Písně pro mou dceru* a další.

Tématem lyrických sbírek není jen milostné vzplanutí, ale inspiraci sbírá rovněž na cestách do Francie či do Dánska nebo ze společensko-politických záležitostí jeho doby. Výrazné a důležité pro Vrchlického tvorbu osmdesátých a devadesátých let jsou dle Pešata nové strofické formy, jež přivádí do českého prostředí. Tyto inovace poznal zejména díky svým překladům z románských kultur. Kromě sonetu, jenž byl u nás již známý od 1. poloviny 19. století, pěstoval Vrchlický zejména rondó (část sbírky *Zlatý prach*, dále pak *Fanfáry a kadence*), rondel, villonskou baladu (*Hudba v duši*) atd. Většina sbírek na tento způsob, jak uvádí Pešat, vznikala v největším tvůrčím básníkově vypětí. „...z přebytku tvořivých sil a jejich poslání spočívalo v plánovité snaze zaplnit mezery v české poezii, povznést ji i v oblasti básnických forem na úroveň vyspělých literatur. Dnes je již zřejmé, že toto úsilí nevedlo k dosažení světovosti české poezie, nicméně nelze je chápat jako něco samoučelného, co nemá žádný vztah k problémům a potřebám tehdejšího života.“⁵² Vrchlický tak českou poezii obohatil o díla, jakými jsou

⁵¹ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 309.

⁵²: Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III.*,

Dojmy a rozmary, Hudba v duši, Zlatý prach nebo *Sonety samotáře*. Například právě sbírka *Dojmy a rozmary* z roku 1880 je psaná formou sonetu, jak uvádí Pešat. Obsahuje oddíl sonetových portrétů významných tvůrců světové kultury. Ty později Vrchlický dle Pešata dále rozvinul a z nich sestavil antologii *Portréty básníků* z roku 1898. „Příznačným rysem všech těchto sbírek zůstává, že i zde složitá veršovaná skladba, vynalézavá v rytmu i rýmu obráží básníkovo nitro a jeho subjektivní vztah ke světu.“⁵³ Členění Vrchlického básní je dle Pešata do stále stejných oddílů - příroda, láska, umění a život.

Pešat dále uvádí, že Vrchlického tvorba z let 1879 – 1889 následně shrnutá do sbírky *Hořká jádra* se svou podstatou neliší od obdobných sbírek z předcházejícího období. V tomto díle básník vyjadřuje pochybnosti o své tvorbě a o její celkové užitečnosti, jak uvádí Pešat. „Myšlenky o pomíjivosti slávy jsou provázeny strachem z vnitřního zplanění i touhou zvědět, která z jeho písni utkví na rtech lidstva. Zároveň s tím se také objevují invektivy vůči současnosti, která nedovede pochopit krásu, která ztratila smysl pro ideální snažení, a tyto výpady přecházejí v posledním oddíle v příkrou obžalobu soudobé civilizace, která hlásáním humanismu jen zakrývá svou válkychtivou tvář.“⁵⁴ Toto odcizení se pak ještě následně objevuje v díle *Bodláči z Parnasu* z roku 1893.

2. 1. 6. Krize básníkova citového života a jeho představy o světě

Zvrat ve Vrchlického tvorbě je dle Pešata znatelný v 90. letech. Zcela samozřejmě je tento obrat spojován s citovou krizí, která zasáhla jeho soukromí. Krizi ale nemůžeme, jak sděluje Pešat, přisuzovat jen nezdaru manželství Jaroslava Vrchlického. Vypukla již dříve, a to v polovině osmdesátých let, kdy se objevovaly Vrchlického kritiky adresované společnosti, ve které básník žil. Zejména se jednalo o konflikty, které měl básník s nastupující mladou generací. Tito autoři totiž odmítli následovat Vrchlického a vzhlížet k němu jako k učiteli. „A tak otřesný citový prožitek

literatura druhé poloviny devatenáctého století. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 310.

⁵³ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 311.

⁵⁴ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 312.

zasahuje ho již vnitřně narušeného, zachváceného skepsí k současné společnosti i ztrácejícího víru ve své tvořivé síly. To všechno dohromady vyvolává pocit životního ztroskotání, hlubokou vnitřní krizi.⁵⁵ Tyto jeho pocity, jak uvádí Zdeněk Pešat, jsou patrné právě ve sbírce *Okna v bouři* z roku 1894 a *Písně poutníka* z roku 1895. I když se v této sbírce Vrchlický vyjadřuje ke své osobní krizi, je Pešatem označována za vrcholné dílo básníka. Vrchlický tedy dle Pešata v 90. letech ztrácí vůdčí postavení v české poezii, je proječován nezájem o jeho díla a rozchází se s řadou svých přátel a s nastupující mladou literární generací. Na druhou stranu jsou ale i viditelné mnohé projevy úcty k básníkovi, jenže se jedná spíše o konzervativní kruhy. Poté se už začíná objevovat i krize tvůrčí. Vrchlický sice neustále píše další a další sbírky, ale problematika, která je v nich obsažena, je již zachycena v jeho tvorbě nesčetněkrát. Sám autor ale ochabnutí své tvorby cítil, dokladem je prolog ke *Korálovým ostrovům* z roku 1908. Zde už můžeme vyčíst vnitřní klid, smíření se s osudem a pozvolný sestup. „Ve Vrchlického poezii slábne dřívější patos, verš nesený větnou intonací je zaměňován za prostší s intonací písně, reflexivnost je nahrazována náladovostí. Šíře obzoru se sice zužuje, ale zobrazení světa se stává prožitější, pravdivější.“⁵⁶ Do tohoto období Pešat řadí sbírky *Skryté zdroje*, *Zaváté stezky* atd. Právě zmíněné sbírky vznikly v roce 1908, tehdy byl básník postižen mozkovou příhodou a nemohl už dále tvořit. V roce 1909 vychází poslední sbírka *Strom života*, plná smyslové vnímavosti. Prostřednictvím této sbírky se Vrchlický přiblížil generaci Neumanna, Tomana nebo Šrámka. Dále pak v roce 1912 vychází *Meč Damoklův*. Obě sbírky, jak *Strom života*, tak i *Meč Damoklův* jsou ale ještě z doby před autorovou mozkovou mrtvicí. „A tak po optimistickém epilogu ve sbírce *Strom života* přichází tragický dovětek tvůrčího vývoje básníka, který ve své lyrice obsáhl nejširší stupnici lidských citů, od vrcholného opojení štěstím až ke chvílím nejtemnějšího zoufalství, a který české lyrice objevil mnohostrannost smyslového a citového života člověka i novodobou reflexi, stejně jako bohatství forem, jimiž je možno je vyjadřovat. Těmito vlastnostmi také Vrchlický přerostl svou dobu, působí na nové literární generace a v nejlepších svých verších je stále živý i pro

⁵⁵ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 313.

⁵⁶ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 317..

dnešního čtenáře.⁵⁷

2. 1. 7. Dramatické intermezzo a próza

Na počátku 80. let se objevuje v tvorbě Vrchlického i drama, jak uvádí Pešat, souvisí to zajisté s otevřením Národního divadla. Jeho zájem o tuto oblast byl ale veden spíše nároky, které byly na básníka kladeny. Cítil tedy sám povinnost přispět divadlu svými díly. Jako příklad v díle *Dějiny české literatury III* uvádí Zdeněk Pešat drama *Exulanti, Drahomíra, Bratři, Smrt Odyssea, Knížata, Julián Apostata, Hippodamie, Noc na Karlštejně* atd. Na jeho tvorbě je vidět inspirace francouzským dramatem. Nesmíme ale opomenout, že Vrchlický psal i drobou prózu a povídky, jako příklad uvádí Pešat *Povídky ironické a sentimentální, Barevné střepy, Nové barevné střepy*. Jedná se o tři sbírky drobných próz a črt plné lehkého humoru a satiry. Následuje román *Loutky*.

2.2. Epigoni Jaroslava Vrchlického dle Zdeňka Pešata

Karel Hlaváček (1874 – 1898)

Zdeněk Pešat Karla Hlaváčka řadí mezi epigony a pokračovatele Jaroslava Vrchlického. Dle Pešata je Karel Hlaváček spisovatelem charakteristickým také písňovou tvorbou a překlady, ty na jeho tvorbu působily také velmi zásadně. Jeho inspirací v rané tvorbě bylo sportovní uskupení Sokol, jež chápal jako lidové hnutí. Sestavil sbírku *Sokolské sonety*. „Nebyl první, kdo se pokoušel převést do veršů Tyršovu ideu, ale zatímco předcházející autoři psali slavnostní projevy vhodné k deklamaci nebo písňové texty, žádající zhudebnění (básně E. Krásnohorské, J. V. Sládka a J. Vrchlického), Hlaváčkovu úsilí je koncepčnější. Sokolství se má stát nejen sjednotitelem roztržštěných národních snah, ale má být také jejich mravním korektivem a kritikem.“⁵⁸ Karla Hlaváčka zaujala Vrchlického sbírka *Strom života* z roku 1909, jak najdeme v díle *Dějiny české literatury III*, v kapitole věnované Jaroslavu Vrchlickému.

⁵⁷ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 318.

⁵⁸ Autorský kolektiv za redakce Květy Homolové, Mojzíra Otruby a Zdeňka Pešata: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1982. s. 100.

Stanislav Kostka Neuman (1875 – 1947)

Karel Toman (1877 – 1946)

Další autor lyrických básní řazený do enklávy básnické školy Jaroslava Vrchlického, tentokrát opět dle Zdeňka Pešata, navazuje na klasickou českou poezii a lidovou tvorbu. Sbíрку *Sluneční hodiny* vydal po několikaleté tvůrčí pauze, vrací se v ní k představě domova. „Skrze tuto barvitost prosvítá význam země jako místa posledního odpočinku a spravedlnosti, „smíření v smrti“, jež tu nacházejí bolestně pokřivené lidské osudy.“⁵⁹ V této sbírce Pešat vidí inspiraci Vrchlickým a jeho *Stromem života*.

Fráňa Šrámek (1877 – 1952)

⁵⁹ Autorský kolektiv za redakce Květy Homolové, Mojmíra Otruby a Zdeňka Pešata: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1982. s. 305.

3. Josef Galík, Lubomír Machala, Eduard Petruž, Martin Podivínský, Jan Schneider, Jiří Skalička, Alena Štěrbová, Panorama české literatury

3.1. Lumírovci - jejich hlavní představitelé i epigoni

Na počátku této kapitoly autoři publikace popisují a charakterizují lumírovce. Sdělují, že právě Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer jsou přední představitelé této generace. „Lumírovci navazují na májovce, prosazují svobodu básnické tvorby a její světovost, ovlivnil je francouzský parnasismus, vyžadující tvarovou vybroušenost poezie.“⁶⁰

3. 2. Jaroslav Vrchlický

„Tvůrcem rozsáhlého monumentálního literárního díla je všestranný talent i autor všech literárních druhů, překladatel a literární kritik Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912, vl. jm. Emil Frída).“⁶¹ Právě takto profesor Jiří Skalička, autor kapitoly o Jaroslavu Vrchlickém, charakterizuje již výše zmíněného básníka.

Na prvních několika řádcích se dozvídáme něco málo ze života básníka Vrchlického, jelikož to ale není cílem předkládané práce, přejdu k charakteristice literární činnosti Jaroslava Vrchlického, kterou v díle *Panorama české literatury* popisuje Jiří Skalička. Vrchlický za svůj život vydal kolem 270 knižních svazků. Velkou část tvoří překlady. Překládal celkem z osmnácti cizích jazyků, jak praví Skalička. Předpokladem k tvorbě překladů mu byly jeho cesty, na těch se seznámil s evropskou literaturou a kulturou celkově. Největší inspirací mu byl Victor Hugo a jeho dílo *Legenda věků*, právě po vzoru Huga chtěl Vrchlický vytvořit myšlenkové dějiny lidstva. To se mu povedlo v epickém cyklu *Zlomky epepeje* z roku 1886. Skalička charakterizuje toto dílo jako cyklus zahrnující drobnou epiku, ale i velké epické skladby, následně pak reflexivní verše, vše je inspirováno antikou „... vychází ze starých mýtů lidstva, oslavuje řeckou antiku a zdůrazňuje lidské hodnoty křesťanství.

⁶⁰ Galík, J. Machala, L., Petruž, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 141.

⁶¹ Tamtéž.

Hlásí se k ideám lidského pokroku a optimisticky zdůrazňuje velkou budoucnost lidstva.⁶² Tento cyklus, jak charakterizuje autor této kapitoly, začíná sbírkou *Duch a svět* z roku 1878, tato kniha byla velmi oblíbená a dostává Jaroslava Vrchlického na pomyslný vrchol českého básnictví. V tomto díle se Jaroslav Vrchlický zamýšlí nad vztahem ducha a hmoty a nad problémy mravními. Dále do tohoto cyklu patří práce *Mýty* z roku 1879 a *Selské balady* z roku 1885. Do čela české literatury a českého básnictví se dostal Jaroslav Vrchlický díky svému úsilí posílit českou literaturu a dostat ji na světovou úroveň. Chtěl, aby se česká tvorba vyrovnala té světové, jak praví Skalička.

Jiří Skalička konstatuje, že: „Reflexivní poezie Vrchlického spolu s výraznou smyslovostí byla často postihována přílišnou rétorikou a nepřesvědčivým patosem, formální novoty způsobovaly její knižnost. Snaha zvládnout všechny básnické formy šla někdy na úkor jasné myšlenky tohoto „knížete české poezie“, který jí otevřel, jak se říkalo, „okna do Evropy“.⁶³

Skalička uvádí, že Vrchlický do literatury vstoupil básnickou sbírkou *Z hlubin* z roku 1875. Dalšími díly, jež autor v textu zmiňuje, jsou sbírky *Sfinx* (1883), *Dědictví Tantalovo* (1888), *Breviř moderního života* (1892), *Skvrny na slunci* (1897), dále epické sbírky *Staré zvěsti* (1883), *Perspektivy* (1884), *Zlomky epopoje* (1886), *Fresky a gobelíny* (1891), *Nové zlomky epopoje* (1894), *Bozi a lidé* (1899), *Votivní desky* (1902), *Epizody* (1904). Čtyři epické skladby zahrnuje dílo *Hilarion* z roku 1882. Dále Skalička uvádí dílo *Twardovski* (1885), *Bar Kochba* (1897) nebo *Píseň o Vinetě* (1896).

„Velkou část odkazu Vrchlického představuje lyrika, zprvu radostně milostná a erotická, později pesimistická a trpká pod vlivem manželské krize a nemoci. Nezůstalo však jen u odrazu subjektivních pocitů básníka, který kolísá mezi životní radostí a bolestí, nadějí a rezignací nad vlastním životem a dílem.“⁶⁴ Vrchlický, jak uvádí Jiří Skalička, tvořil díla prostoupená přírodní lyrikou. Vrchlického přírodní lyrika je charakteristická experimentálním přístupem, tím se básník inspiroval v kultuře románské, ta mu koneckonců dle Skaličky byla velmi blízká. Cíl těchto sbírek je dle

⁶² Galík, J. Machala, L., Petřů, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 142.

⁶³ Galík, J. Machala, L., Petřů, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 141.

⁶⁴ Galík, J. Machala, L., Petřů, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 142.

autora této kapitoly o Vrchlickém charakteristický hledáním smyslu života. Na pozdější sbírky je následně nahlíženo jinak. Skalička píše, že ve verších je patrná ztráta naděje, souvisí to s jistou krizí ve Vrchlickém životě. „V množství vydaných sbírek se čtenář nejlépe orientuje v souvislostech s biografií Vrchlického, s jejími peripetemi radosti, naděje i zklamání a zoufalství.“⁶⁵

Autor Jiří Skalička uvádí jednotlivé sbírky, které jsou charakteristické svou smyslností, nadšením, láskou a životní nadějí. Jedná se o díla zejména 80. let, do tohoto období řadí Skalička sbírky *Eklogy a písně* (1880), *Dojmy a rozmary* (1880), *Poutí k Eldorádu* (1882), *Hudba v duši* (1886), *Čarovná zahrada* (1888) a *Dni a noci* (1889). Knihy prostoupené bolestí, ztrátou a milostným zklamáním, jsou sbírky konce z 80. let a první poloviny devadesátých let *Hořká jádra* (1889), *Okna v bouři* (1894), *Písně poutníka* (1895). Ve sbírkách intimní lyriky Vrchlický dle Skaličky využívá románské básnické formy, jako jsou například sonety, villonské balady, ale i rondel, rondó či rispet a sestina. Těchto útvarů využívá Jaroslav Vrchlický ve svých sbírkách *Dojmy a rozmary* (1880), *Hudba v duši* (1886) nebo *Moje sonáta* či *Sonety samotáře*. Jak praví Jiří Skalička: „Své lyrické dílo završil Vrchlický dvěma sbírkami mimořádného významu: *Strom života* (1909) a *Meč Damoklův* (posmrtně 1913). První je oslavným hymnem za život, druhá vyjadřuje osobní tragédii básníkovu až k zoufalému konci. Na verše Stromu života příznivě zapůsobila poezie amerického básníka demokracie Walta Whitmana: u Vrchlického vyúsťují ve vyznání lásky k rodné zemi – oddíl České krajiny.“⁶⁶

Jak autor uvádí, nemalou část tvorby Jaroslava Vrchlického tvoří překlady. Hojně překládal z francouzské literatury Victora Huga, Edmonda Rostanda či Charlese Baudelaira, z italské literatury to jsou Dante Alighieri či Francesco Petrarca. Nezapomínal ani na světová díla od Shakespeara, Schillera či Goetha.

Jiří Skalička neopomenul zmínit další část Vrchlického tvorby, jedná se o jeho prózu, povídky, romány a dramata. Také uvádí, že Jaroslav Vrchlický byl úspěšnější jako dramatik než jako prozaik. Veselohra *Noc na Karlštejně* (1884) je hraná dodnes. Psal i dramata inspirovaná antikou *V sudu Diogenově*, *Smrt Odyssea* a další.

⁶⁵ Galík, J. Machala, L., Petrů, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 142.

⁶⁶ Galík, J. Machala, L., Petrů, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 143.

„Obsáhlé dílo Vrchlického nelze ve vývoji naší poezie přehlédnout. Jeho zprvu příznivé přijetí a hodnocení narazilo sice na odpor konzervativní kritiky, zvláště školy národní, ale i ten byl překonán uměleckou hodnotou Vrchlického tvorby. Až v devadesátých letech a na přelomu století se proti němu opět zvedá odmítavá kritika mladé generace: vadí jí nerozvíjející se metoda i styl básníkův, přílišná tematická šíře („papírová pyramida“) a formální snahy odvozené z cizích literatur.“⁶⁷ Sem Skalička řadí dílo *Duše mimóza* z roku 1903, následně však autor podotýká, že kritika by měla být věnována spíše generaci epigonů Jaroslava Vrchlického, ti totiž jen obměňovali to, co vytvořil Vrchlický a rozměňovali i jeho snahy o moderní českou poezii. Epigoni Jaroslava Vrchlického tak vytvářeli jakousi odvozenou nápodobu.

3. 3. Epigoni Jaroslava Vrchlického dle Jiřího Skaličky

Tito autoři, jež uvádí Jaří Skalička ve své kapitole věnované Jaroslavu Vrchlickému, se snaží následovat výše zmíněného básníka v objevování krás života. Uvádí, že tato snaha platí o generaci devadesátých let, kam zařazuje Stanislava Kostku Neumanna nebo Fráňu Šrámka. Následně zde Skalička uvádí autory stejné generace, jako byl Jaroslav Vrchlický, prvním z nich je Bohdan Jelínek (1851 – 1874), ten je řazen mezi současníky a přátele Jaroslava Vrchlického, zároveň byl ale spolužákem Aloise Jiráska. Jelínek tvořil zejména intimní lyriku. Jeho výbor z roku 1880 připravil sám Jaroslav Vrchlický pod názvem *Spisy B. Jelínka veršem i prózou*. „Zprvu tradiční intimní lyrika májovského ražení pokračuje ve vlastenecké poezii ruchovské a vrcholí v milostné poezii „lásky a upomínky“, jak ji sám Jelínek označoval. Jsou to verše nebývale hudební a bohatě obrazné, které byly Vrchlickému blízké stejně jako Jelínkovy prózy.“⁶⁸ K dalším přátelům Jaroslava Vrchlického patřil Josef Thomayer (1853 – 1927). Spíše se setkáváme s pseudonymem R. E. Jamot, jak uvádí Skalička. Nejznámější z jeho tvorby je soubor *Příroda a lidé* (1880) či *Vedle cesty* (1895).

Mezi epigony Jaroslava Vrchlického řadí Skalička autory, které chronologicky následně uvedu, zároveň je ale charakterizuje takto: „Jejich početná skupina však

⁶⁷ Galík, J. Machala, L., Petrů, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 143.

⁶⁸ Galík, J. Machala, L., Petrů, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 144.

nepřinesla – až na výjimky typu Kvapilova – nic původního, nic nového, kvantita tvorby převládla u nich nad kvalitou.“⁶⁹

Antonín Klášterský (1866 – 1938)

Tento autor vydal *Sborník Společnosti J. Vrchlického* (1915 – 1937). Dále byl také Klášterský dle Skaličky významný svými překlady, zejména Shakespeara, navázal zde také na Josefa Václava Sládka. Nejen ale svými překlady vynikal Antonín Klášterský. Pozoruhodná je i jeho milostná lyrika, jak uvádí Jiří Skalička.

Jaroslav Kvapil (1868 – 1950)

Jaromír Borecký (1869 – 1951)

Jedná se o autora pocházejícího z Českých Budějovic. Charakteristický je svými překlady, ale i tvorbou duchovní poezie, jako příklad zde Skalička uvádí sbírku *Rosa Mystica* z roku 1892.

Bohdan Kaminský (1895 – 1929)

Jedná se o pseudonym, tento autor a přispěvatel časopisu *Lumír* se vlastním jménem jmenoval Karel Bušek.

⁶⁹ Galík, J. Machala, L., Petrů, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 144.

4. Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková, Jiří Holý, Česká literatura od počátků k dnešku

4. 1. Jaroslav Vrchlický (1853 - 1912)

Na počátku kapitoly týkající se autora Jaroslava Vrchlického je opět popis jeho životní cesty. Autorka této kapitoly Jaroslava Janáčková zde vyzdvihuje, že byl během života zahrnut významnými poctami a byl na ně značně hrdý. Hned na počátku je napsáno: „V procesu oficializace se zpřetrhaly již chabé vztahy J. Vrchlického se Zeyerem, zeslábly jeho kontakty s J. V. Sládkem. Styky s dalšími vrstevníky se zproblematizovaly, když si někteří „staří“ začali vydávat časopis Zvon (1901), ale Vrchlický se přidal k jinému orgánu „starých“, k Máji (1903). V návalu funkcionářských starostí a schůzí si někdy ne bez závisti připomínal Svatopluka Čecha, který se dokázal poct mu nabízených vzdát a uchýlil se od poloviny devadesátých let do ústraní. Vrchlický, uvyklý jít z díla do díla a prací se až zahlušovat, setrval v rodině, která přestala být jeho bezpečím a podvoloval se břemenům slávy a služby.“⁷⁰ Vrchlický se snažil tvořit nepřetržitě až do dob svého onemocnění. V roce 1907, kdy se Vrchlický cítí pracovně vyčerpan, stěžuje si na haldu papírů, které mu zůstávají na stole a na to, že se nemůže dostat ke své práci. Zároveň se básník dle Jaroslavy Janáčkové nejvíce bojí ztráty vlastní identity, začíná mít pocit, že už jeho práce není tvůrčí a nabízí se mu otázka, zda by nebyl lepší život bez psaní. Právě v roce 1907 svůj názor vyjádří otázkou: „Nejsme jen stíny na zdi?“ O rok později už ustává vydávání jeho děl, jelikož Vrchlického postihla mozková mrtvice. Jaroslava Janáčková v mnou zpracované kapitole uvádí, že odchodem Vrchlického končí lumírovská éra českého písemnictví. Z dobového ohlasu básníkova díla vybrala Jaroslava Janáčková F. V. Krejčího. Tento kritik se vyjadřuje o Vrchlickém kladně, říká, že v mládí měl sám skvělé představy o knihovně Jaroslava Vrchlického. Viděl ho jako autora, jenž využíval mnoho látek z cizích zemí a naplňoval svá díla poetickými dojmy, sněním a inspirací - to dle Krejčího je ideál.

Jaroslava Janáčková ve své publikaci také uvádí *Sebrané spisy J. Vrchlického* vydávané J. Ottou. Obsahují 65 svazků (1896 – 1913) a poslední jejich vydání je z let

⁷⁰ Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s.. 321 – 322.

1948 - 1963, redigoval je A. Pražák a V. Tichý, nejsou ale kritické. V 90. letech byly pořízeny čtenářské výbory, toho se sám Vrchlický účastnil u dvou titulů z let 1896 a 1898 - *Kytka balad, romancí a legend Jaroslava Vrchlického*, *Kytka lyriky z básní Vrchlického*. Dále spisy vycházející později a zabývající se tvorbou Vrchlického jsou *Píšťala Panova, Básně a Duha na zemi* (1961) od J. Seiferta, *Host na zemi* (1966) od J. Brabce, *Zahrada slov* (1983) od R. Havla, *Vrchlický v dopisech* (1955) od A. Pražáka, jedná se o výbor z dopisů.

4. 1. 1. Překlady

V knize *Česká literatura od počátků k dnešku* je Jaroslavou Janáčkovou uvedeno, že Vrchlický se právě překlady uvedl do české literatury, konkrétně pak překlady Victora Huga a jeho *Básní*. Překládal ale daleko více autorů a titulů (Danta a jeho *Božskou komedii*, Goethova *Fausta* atd.), patrné však je to, že se soustavněji věnoval poezii, verš vždy stavěl nad prózu. Až po roce 1878 začaly v jeho tvorbě převažovat knihy původní nad přeloženými. Někdy se až mohlo zdát, jak uvádí Janáčková, že Vrchlickému překládání vyhovovalo více, jelikož neuměl dobře nést svou kritiku, a tím, že překládal, se toužil zbavit nespokojenosti s vlastními díly. Ale i na překlady Vrchlického dopadla kritika. Konkrétně Jaroslava Janáčková uvádí F. X. Šaldu, A. Procházku a T. G. Masaryka, kteří se vyjádřili k překladu díla *Květy zla* a Vrchlického odsoudili, že všechny překládané autory přizpůsobuje svému způsobu psaní. „Vrchlický všecky překládané autory přizpůsobuje svému stylu. Že upnut k obrysu díla obětuje jemné odlišení, tlumočení individuální svébytnosti děl a jejich průbojnost. Mladí totiž od překladatele očekávali, že je s to vystihnout stylistické jemnosti originálu beze zbytku.“⁷¹

4. 1. 2. Hlasatel ideálů tváří v tvář krizi

Janáčková se zvláště zabývá Vrchlického možnými typologickými předchůdci v rámci české literatury. Tato otázka se jeví jako podstatná u básníka zpravidla odvozovaného od zahraničních vzorů. Jmenovitě Janáčková uvádí Vítězslava Háalka, ze

⁷¹ Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 324.

kterého často ve své tvorbě vycházel., Konkrétně Vrchlický podle Janáčkové rozvíjel jeho písničkářský styl veršů. Dále byl Hálek pro něj vzorem, jelikož ho sám Vrchlický označoval za vůdce tím, že si slovem dokázal podmanit své okolí. „Hálkovské předznamenání mělo také Vrchlického nadřazení světa domova, člověka vůbec člověku českému.“⁷² Dalším jeho vzorem byl i dle Janáčkové Jan Neruda, zejména kvůli představě, že vše se má zdokonalovat a lidstvo má usilovat o ideální soužití. Doba, ve které ale Vrchlický žil, moc těmto snahám nepomáhala, proto se u našeho básníka rozvinul tón útočný, kritický a skeptický. „Oba tyto pohledy, proklamace ideálu a kritika neideálního, se ve většině lyrických sbírek Vrchlického stýkaly (proklamace ideálu většinu sbírek rámcovaly). Kritičnost se vystupňovala ve sbírkách z let osmdesátých (*Dědictví Tantalovo*, 1888). Všudypřítomné uvažování v básních J. Vrchlického nebylo ovšem návodem k nějakému „pevnému“ názoru. To budilo sympatie u lidí, kteří si byli vědomi soudobé duchovní krize a chtěli ji i v krásné literatuře pojmenovávat.“⁷³

4. 1. 3. Verše příležitostné

Příležitostná lyrika se dle Jaroslavy Janáčkové zabývala dobovými spory, konkrétně je to vidět ve sbírce *Breviř moderního člověka* (1892), kterou autorka uvádí v této kapitole na prvním místě. Vrchlický v této sbírce útočí na realismus. „Odmítá všednost zbavenou ideálních snah, kdy „na Parnas se leze stejně zrovna jako na bicykl“. Odmítá sbírání „lidských dokumentů“ na smetištích a vyznává aktivní spoluodpovědnost za uskutečňování lidských snů. Ale poezii přisuzuje spíš roli „křídla“, jež člověka povznáší nad pragmatismus podnikání i nad získávání chleba, nad hlediska zisku i prospěchu (Dolů s křídly!).“⁷⁴ V jednotlivých sbírkách Jaroslava Vrchlického nacházíme dle Janáčkové apel na věrnost jakémusi svatému ideálu, konkrétně například ve sbírce *Hlasy v poušti* - tato sbírka je velmi domácká, jak ji charakterizuje autorka. Jak jsem již několikrát zmínila, Janáčková uvádí častý zájem Vrchlického o Francii, na konci století tam opět Vrchlický pobýval. Když se navrátil do

⁷² Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 324.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 324 – 325.

rodné země, měl pocit, že se situace u nás ještě zhoršila, kupí se zde mnoho vynálezů, které člověk nepotřebuje a mnoho národů vede spor o rodný jazyk. Vrchlický má dle Janáčkové problémy s dobou a s nastupující generací.

Někteří další Janáčkovou uvádění autoři, například Josef Svatopluk Machar, označovali Vrchlického jako básnického žurnalistu, toto označení je ale dle Janáčkové mylné a Vrchlickému tato kritika ubližuje. Právě verše příležitostné byly hojně vydávané i ve 20. století, jelikož byly velmi žádané.

4. 1. 4. Milostná lyrika

Touto částí své tvorby navázal Vrchlický dle autorky Janáčkové jmenovitě na Vítězslava Háalka, zejména oslavou kultu ženy a smyslového opojení, což je patrné v *Dojmech a rozmarech* a ve sbírce *Poutí k Eldorádu*. „Uměl zpívat o nahém ženském těle, o smyslovém opojení z vlasů, o radosti z dětí. Nacházel bezpočet žánrových forem, aby jejich střídáním zmnožoval výraz erotické vášně, rozkoše bytí po boku vábné ženy.“⁷⁵ Jeho životní štěstí, spojené se soužitím s dcerou Sofie Podlipské, netrvalo příliš dlouho. V 90. letech zjistil, že jeho manželka Ludmila, jak uvádí Janáčková, měla poměr s hercem Národního divadla Jakubem Seifertem. „Hluboké rozčarování dávalo za pravdu básníkům dekadence, kteří ženu a lásku viděli spíš jako past, než jako oázu pro muže utmáceného službou složitému světu.“⁷⁶ Vrchlického osobní zklamání vedlo podle Janáčkové k napsání díla *Okna v bouři*, vydaného v roce 1894. Tato básnické sbírka je označována jako nejživotnější básníkovo dílo, jelikož v ní nacházíme subjektivní vyznání básníka, ale zároveň i výzvu. Dílo je plné smutku, opuštěnosti, neklidu a dalšího pesimistického zklamání v životě velkého autora. Zároveň ale autorka Jaroslava Janáčková praví: „Redukovat smysl knihy a její význam na osobní zpověď muže, jímž otřásla nevěra ženy, znamená zjednodušovat obraz J. Vrchlického a jeho básnického vývoje.“⁷⁷ Právě výše zmíněnou sbírkou se celkově proměňuje styl autora, najednou jsou viděny niterné prožitky. Intimní lyrika se stala v 90. letech terčem kritiky, jak uvádí Janáčková. Konkrétně F. X. Šalda se vyjadřoval kriticky k této Vrchlického

⁷⁵ Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 326.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž.

tvorbě. Šaldovi se nelíbil eklekticismus a ideový chaos Vrchlického, konkrétně pak nedostatečně angažovaná osobnost. „Jejímu sebevyjádření v díle podle Šaldy překáží mj. používání tradičních strofických útvarů, jakým byl například sonet (forma, která „nenáležel nikdy člověku v úplné vlastnictví,“ tvrdil Šalda, „může projev osobního žalu jen tlumit, odosobňovat.“)⁷⁸

Kolem roku 1898 kritika trochu opadá, ale stále přetrvává napětí mezi generací lumírovsko-ruchovskou a generací mladou. Janáčková uvádí, že v roce 1903 při oslavě Vrchlického padesátin vydal Ludvík Lošťák pamflet *Oslava papírové pyramidy*. Zde autor velmi útočil na Jaroslava Vrchlického, zejména kvůli jeho velké produktivitě a také z důvodu básnickovy nekritičnosti k okolí. „Jaroslav Vrchlický se se svými odpůrci vyrovnával mnoha způsoby. Parodoval je, odmítal, ale jako básník dovedl také brát vážně. Tím obohacoval vlastní poezii. Počínaje *Okny v bouři* prokazoval podnětnost „mladé“ poezie pro sebe.“⁷⁹

4. 1. 5. Od opisnosti k nápovědi a k sebevyjádření

Básnická sbírka *Písňe poutníka* (1895) je pro Janáčkovou charakteristická absencí zvroucené promluvy. Zde začal Jaroslav Vrchlický rozšiřovat písňový žánr, zejména dle vzoru J. V. Sládka, právě jemu byla tato sbírka věnována k 50. narozeninám.

Poslední dvě sbírky, jež Vrchlický vydal a Jaroslava Janáčková je charakterizuje ve své kapitole o Vrchlickém, jsou *Strom života* a *Meč Damoklův*, často jsou označovány jako sbírky kontrastní. *Meč Damoklův* byl vydán až po básnickové smrti, vydal jej autorův bratr B. Frída. „Titulní motiv, značící ohrožení, se v mnoha básních doplňuje a rozvíjí zpochybněním lásky, díla i činu, jež se mění v bolest, úzkost, stín.“⁸⁰ Někteří kritici dle Janáčkové říkají, že v těchto posledních dvou sbírkách se inspiroje Vrchlický Waltem Whitmanem, Antonínem Sovou, ale i Františkem Gellnerem.

Janáčkovou je vyzdvihován básnický cyklus *Zlomky epejeje*. Jedná se o básně,

⁷⁸ Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 327.

⁷⁹ Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 327 – 328.

⁸⁰ Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 329.

na nichž pracoval Jaroslav Vrchlický téměř celý život, skládá se z několika typů poezie a to z reflexivní lyriky, drobné epiky a rozsáhlých epických básní. Předlohou mu byla *Legenda věků* od Victora Huga. Jaroslava Janáčková uvádí, že „části, z nichž se *Zlomky epeje* skládaly, byly samostatné a mohly být čteny nezávisle na sobě.“⁸¹

4. 1. 6. Drama

Janáčková uvádí, že divadelní hry Jaroslava Vrchlického vynikají početností, látkovou šíří a lyričností. „Největší úspěchy přinesly autorovi veselohry (*V sudu Diogenově*, 1883; *Soud lásky*, 1886; *Noc na Karlštejně*, 1884). Problematictější odezvu měly jeho vážné hry z českých a světových dějin a mýtů. A přece i zde stvořil velký básník dílo výjimečné: trilogie *Hyppodamie* (Námluvy Pelopovy, Smír Tantalův, Smrt Hyppodamie, 1889 – 1891).“⁸² Trilogie byla následně zhudebněna Zdeňkem Fibichem v podobě melodramu.

⁸¹Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 329.

⁸²Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, s. 330.

5. Aleš Haman, Trvání v proměně

5.1. Dvě podoby parnasismu v české literatuře

Než se dostane k samotnému Jaroslavu Vrchlickému, uvádí Aleš Haman základní informace o době, ve které tento výrazný autor tvořil. Mluvíme tedy především o 70. a 80. letech 19. století. Tato doba je známá především sporem ruchovců a lumírovců s Osvětou, zejména kvůli tomu Haman spojuje tyto dvě generace pod jeden termín - parnasisté. Dle Hamana „ve skutečnosti šlo o rozdílné pojetí funkčního modelu umění u příslušníků dvou vrstev téže básnické generace. Tyto rozdíly v základních rysech připomínají situaci, která vznikla ve francouzské poezii o jedno desetiletí dříve, kdy se v tomto prostředí utvářel nový stylový směr.“⁸³ Pojem parnasismus Aleš Haman užívá po vzoru francouzské literatury, v níž se udál podobný proces jako u nás. Šlo především o to, že romantismus se zdál být vyčerpán a literatura potřebovala nový směr. Ve Francii byl nástup nové, mladé generace básníků ve dvou skupinách. Jedna z nich byla skupina „progresistů“ neboli „politikářů“, druhá pak „fantasistů“ neboli „literátů“. Jaroslav Fryčer ve své práci o parnasismu uvedl: „Ideální básník není epileptický věštec, kterého nám představují, jak s rozevlátými vlasy, vytřeštěným zrakem, inspirován bůhvíjakou povídkou múzou, jedním dechem nepřetržitě chrlící proud snadných a nesouvislých veršů; je to naopak myslitel, který se mocně chápe skutečnosti a své poznání obléká do odvážných obrazů, na nich dlouho a pečlivě pracuje.“⁸⁴ Úsilí o propracovanost básně je dle Aleše Hamana typické pro Jaroslava Vrchlického, básníka nové generace, který ale ne vždy a ne všechna svá díla dlouho a pečlivě propracovával. Tyto rysy by měly literatuře přidávat na popularitě. V českých zemích ale docházelo k jistému opaku. Literatura se dle Aleše Hamana vzdalovala obyčejnému čtenáři a následně vznikala strach, že bude upadat celkově i české písemnictví. Ferdinand Schulz, literární kritik, napsal článek nesoucí název *Literární obecnost české*, kde se snažil vyzdvihnout důležitost rozvoje literárního vzdělání, jež je podstatné pro zájem o národní literaturu. Záležitosti týkající se vzdělávání se dostávaly na povrch zejména proto, že bylo zapotřebí obnovit nároky na kulturně reprezentativní vzorec literatury.

⁸³ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 225.

⁸⁴ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 216.

„S obnovou nároků na kulturně reprezentativní poslání literatury a s utvářením exkluzivnějších forem literárního projevu došlo také k vnitřní diferenciaci literatury samé; počal proces oddělování náročné a populární vrstvy literární produkce.“⁸⁵ Aleš Haman nás ve své publikaci informuje o tom, že vzdělávání na tehdejších středních školách nebylo na takové úrovni, jaká byla tehdy nutná, hodinová dotace češtiny byla velmi malá, v učebnicích byly chyby a zakázány byly i časopisy. Právě u Jaroslava Vrchlického vidíme splývání progresivní a fantasmistní linie. V Čechách tyto dvě linie nazýváme lumírovci a ruchovci, přičemž ruchovci jsou blíže té progresivní straně. To souviselo s dobovými poměry, rozhodující byl rok 1866, kdy se u nás začalo značně přirostřovat. Jelikož vývoj obou skupin byl podobný jako ve Francii, je nutné dle Hamana zavést jen jednotný pojem - parnasismus. Eliška Krásnohorská se stala mluvčí a kritičkou tohoto směru. Tato autorka prosazovala poezii rétorickou a hlavně zaměřenou na národní cítění.

5.2. Jaroslav Vrchlický

Jaroslav Vrchlický i se svými epigony je dle Aleše Hamana považován za nejvýznamnějšího představitele českého básnického parnasismu. Zabýval se psaním historicko-filozofických básní, přírodní lyrikou, ale i intimní lyrikou, za níž byl kritizován právě Karolínou Světlou; dále lyrikou reflexní a časovou. Jeho epická tvorba je charakteristická svým zaměřením na život cikánů, jako příklad uvádí Aleš Haman *Epické básně*. V básních Jaroslava Vrchlického se často vyskytovala postava mnicha, ta měla různé podoby, dále se objevují tyrané, reformátoři, filozofové, ale i umělci a náboženští vůdcové atd. Jeho tvorba je zajímavá i formálními experimenty, díky nimž se do českého prostředí dostaly nové formy ze zahraničí (př. rondeau).

5.3. Tvorba Jaroslava Vrchlického

Aleš Haman zde uvádí podrobný soupis děl Jaroslava Vrchlického. Nebudu uvádět výčet všech děl, uvedu jen oblasti, do nichž Haman rozděluje tvorbu Vrchlického, a výběr několika stěžejních děl spadajících do dané oblasti.

⁸⁵ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 216.

Historicko-filozofický cyklus:

Duch a svět (1878), *Dědictví Tantalovo* (1888), *Breviř moderního člověka* (1892)

Drobná epika doplňující reflexivitu:

Zlomky epopeje (1886), *Nové zlomky epopeje* (1894)

Sbírky vyjadřující se k současné společnosti:

Hlasy v poušti (1890), *Bodláčí z Parnasu* (1893, definitivně 1900)

Reflexivní básně:

Hilarion (1882)

Milostná a přírodní lyrika:

Dojmy a rozmary (1880), *Poutí k Eldoradu* (1882), *Okna v bouři* (1894), *Meč Damoklův* (1908)

Zde se Vrchlickému dle Aleše Hamana podařilo rozšířit obzory v básnické tvorbě. Miloš Pohorský o této poezii říká: „Hned po chmurném pesimismu mládí rozeznělo se Vrchlického hledání a oslavování ideálu štěstí a lásky v milostném intermezzu ve sbírce *Sny o štěstí* (1876) a pak v *Roku na jihu* (1878), kde už dominovala inspirace přírodní.“⁸⁶ U Vrchlického zaznamenáváme dva pohledy na přírodu. Jeden je naprosté uchvácení barvami a na druhé straně učené reflexe plné literárních a uměleckých odkazů k antice, renesanci a celkově ke kultuře.

V 80. letech se zvyšuje zájem o ženu a soužití s ní. Vrchlického tak Aleš Haman označil za toho, kdo umí dokonale vyjádřit intimní cit. Z počátku byl jeho cit plný nadšení, v pozdějších básních je už viděno zklamání. Svě verše Vrchlický věnoval dceři

⁸⁶ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 232.

spisovatelky Sofie Podlipské, jež byla jeho ženou. O této poezii se vyjadřoval F. X. Šalda, Aleš Haman ve své publikaci *Trvání v proměně* napsal: „Šalda vycházející z básnických textů analyzoval exaltovaný cit, jaký básník choval k mladičce ženě, i smyslné opojení, jaké prožíval v prvních letech manželství.“⁸⁷ Haman také říká, že Vrchlický neznázorňuje tělo ženy hrubě, ale naopak domácky, například ve sbírce *Dni a noci*, konkrétně v básni *Písň pro mou dceru*, kde popisuje svou rodinu, konkrétně pak svou dceru Evu. Láska Ludmily a Jaroslava ale už v 90. letech procházela krizí, ta způsobila Vrchlickému velké zklamání. Každá krize v osobním životě znamenala změnu v jeho tvorbě, jak se dozvídáme v díle *Trvání v proměně*. Tím se vyhýbal stereotypnosti svých básní. Dalibor Tureček se o jeho tvorbě vyjadřuje takto: „Někdejší euforické chvalozpěvy následované trpkými zklamáními i napětí mezi intelektuálním optimismem a pesimismem, vírou a skepsí, které byly přítomny i ve sbírkách dosud považovaných za projevy jednoznačného přitakání životu vyústily nakonec v rezignovaný životní postoj, v němž přetrvávaly spodní tóny vděčnosti za život i smutek z jeho míjení.“⁸⁸

V roce 1878 Vrchlický vydal sbírku nesoucí název *Duch a svět*. Karel Krejčí o této sbírce mluvil jako o té, v níž autor promítá do minulosti přítomnost a vše prokládá různými historickými symboly, ale zároveň vyjadřuje své názory na dobu současnou. Tato sbírka vznikala pod vlivem právě francouzských autorů, především romantika Victora Huga a parnasistního autora Leconte de Lisle. „Usilovali podat v monumentálních obrazech obraz duchovního vývoje lidstva.“⁸⁹ Parnasismus ve Francii je nesen spíše skepsí k moderní společnosti plné nových technologií. Vrchlický se snažil pak následně podat filozofii lidských dějin také skrze antiku a mýtus, jak uvádí Aleš Haman. Čím dál tím více se projevoval zájem o staré báje a legendy. „...u těchto slovesných umělců, kteří usilovali svými díly dodat české poezii reprezentativnosti a postavit ji na roveň velkým zjevům umění evropského.“⁹⁰ Autoři tohoto období se dle Hamana snažili najít oporu pro přirozené právo národa na sebeurčení v době minulé. „Tak se čelní představitelé lumírovské generace - Vrchlický a Zeyer - na přelomu

⁸⁷ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 233.

⁸⁸ Tureček, D.: *Vrchlický als Interpretationsproblem. Am Beispiel der Gedichtsammlung Poutí k Eldoradu*. In: Schmid, H. (ed.): *Kapitel zur Poetik. Vrchlický und der tschechische Symbolismus München: Die Welt der Slaven*, 2003, s. 49.

⁸⁹ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 229.

⁹⁰ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 229.

sedmdesátých a osmdesátých let obrátili k legendám a bájím z dávné minulosti.⁹¹ Tyto snahy vedly k tomu, že autoři skutečnost často idealizovali a alegorizovali. „Na tomto úseku z dějin české poezie 19. století se ukazuje, jak epický druh básnického projevu je bytostně vázán na mytické vědomí, to znamená na vědomí dějinného řádu událostí.“⁹² V 80. letech svou pozornost Vrchlický obrátil do národní minulosti, důvodem bylo to, že mu bylo vytýkáno, že svou pozornost nevěnuje našim dějinám.

I u Jaroslava Vrchlického jsou dle Aleše Hamana vidět rysy ručovské poezie, i když on sám se považoval za autora lumírovské generace. V tom vidíme opět splývání názorů i poetik u obou generací a můžeme tak mluvit o generaci parnasistní. Vrchlického tvorba je protkána množstvím obrazů a kulturněhistorických motivů. Cílem jeho poezie bylo působit na čtenáře a vzdělávat je.

5.4. Kritiky Vrchlického

Kritiky Šaldovy, které jsem zmínila již po vzoru Aleše Hamana v předchozí kapitole, se v 90. letech přiostrhovaly. Šalda vyčítal Vrchlickému povrchnost a eklektičnost. Nebyl to ale jen Šalda, jenž kritizoval výše zmíněného autora, podobné kritiky můžeme hledat i u Masaryka, Antonína Procházky a dalších. Krejčí a Vodák pak Vrchlickému vyčítali nadprodukcí, jelikož napsal kolem 200 děl, z toho přes 80 bylo básní a přes 50 divadelních her, jako příklad Aleš Haman uvádí *Noc na Karlštejně*, *Marie Calderonová*, *Svědék* atd. Rok 1903 byl dle Hamana potom završením všech kritik. V tomto roce Ludvík Lošťák „...označil Vrchlického dílo za papírovou pyramidu.“⁹³ Vítězslav Nezval ho ale na druhou stranu vyzdvihl slovy: „V Jaroslavu Vrchlickém vstoupil do české poezie, literatury a kultury v sedmdesátých letech minulého století (tedy ve století devatenáctém, poznámka autorky) zjev tak mimořádné velikosti, že ani dnes, sto let po svém narození a čtyřicet let po své smrti, není změřen a stráven...“⁹⁴ tato slova, jež Nezval řekl v roce 1953, jsou aktuální i dnes, jak uvádí Aleš Haman.

Vrchlický dle Aleše Hamana obdivoval Theodora Banvillu. Často právě básníky

⁹¹ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 232.

⁹² Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 229.

⁹³ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 234.

⁹⁴ Tamtéž.

tohoto typu překládal pro české publikum. „Velkolepá poezie Vrchlického (podobně jako epické skladby Zeyerovy, ale také Čechovy) chtěla přiblížit českému prostředí hodnoty nashromážděné v průběhu věků od mytické prehistorie až po současnost.“⁹⁵ Vrchlický velmi často zprostředkovával českým čtenářům cizí autory svými překlady.

⁹⁵ Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2007, s. 216.

6. Jaroslava Janáčková Návraty

Autorka této výše uvedené knihy uvádí některé z kritik Jaroslava Vrchlického. Toto dílo ve své předkládané práci uvádím proto, že jsem se již v kapitole věnované dílu *Česká literatura od počátků k dnešku* a konkrétně v kapitole napsané Janáčkovou zmiňovala o kritikovi F. V. Krejčím a následně i Zdeněk Pešat uvádí informace o kritikách Jaroslava Vrchlického v díle *Dějiny české literatury III.* Uvedu na tomto místě pro obohacení své práce z jiného pohledu stať nesoucí název *F. V. Krejčí ve sporech o Vrchlického*.

6. 1. F. V. Krejčí ve sporech o Vrchlického

Janáčková se hned v úvodu této kapitoly vyjadřuje o Vrchlickém takto: „Jaroslav Vrchlický, oslnivý zjev mezi lumírovci a první opora jejich skupinového sebevědomí i společenské reputace, při svých čtyřicátých narozeninách víceméně potvrzený na trůnu českých básníků, se stal, jak známo, pro nastupující generaci let devadesátých provokativní výzvou. Polemickou distancí vůči Vrchlickému se od sklonku osmdesátých let etablovali realisté (T. G. Masaryk a J. S. Machar), kritickým zpochybňováním děl Vrchlického argumentoval z rubu program mladých F. X. Šalda.“⁹⁶ O této problematice se zmínil v roce 1997 Zdeněk Pešat.

F. V. Krejčí byl významným kritikem, často je nazýván obhájcem prostřednosti. Psal kritiky zejména v 90. letech 19. století. Janáčková a Eva Taxová o Krejčím mluví jako o kritikovi, jenž dokázal vstřebat všechny aspekty společnosti, díval se jak na jevy kulturní, tak na estetické a filozofické podněty. Snažil se tedy ve své tvorbě podat všechápající výklad díla, ne přímo dílo soudit.

První kritiky Vrchlického se objevují v letech 1893 – 1895. Jedná se o dobu, kdy propukaly spory mladých a starých. „Kdo jiný než Vrchlický se podle Krejčího opovažoval „pesimismu“, kdo jiný býval přímo mučedníkem „nečeskosti“ či exotismu, jaké se nově předhazují mladým?“⁹⁷ Krejčí se zde zabývá spory mezi Prahou a Moravou. Říká, že Morava má dobré a silné kritiky, ale žádné spisovatele. Proto později velmi chválí Otokara Březinu, jenž vyrovnává kritiku z Moravy poezií moravskou. Krejčí je ve svých kritikách směřovaných k Vrchlickému mírně radikální oproti

⁹⁶ Janáčková, J.: *Návraty*. Praha: Akropolis, 2012, s. 37.

⁹⁷ Janáčková, J.: *Návraty*. Praha: Akropolis, 2012, s. 38.

Šaldovi. Na rozdíl od Šaldy se snažil spíše pozitivně popsat to, co pro českou poezii přinesl a zároveň co objevil pro českou kulturu jako takovou zejména svými překlady. Chtěl, aby mladá generace čerpala z jeho tvorby a ne ho kritizovala a označovala za nečeského. Krejčí „V Rozhledech otiskl zdrženlivou glosu z března 1893 k čtyřicátinám Vrchlického. Přiznal tam jubilantovi, že v básních předjímal všecko progresivní, co se právě v Čechách hlásí nově ke slovu. O rok později tuto myšlenku rozvedl. Když přehlížel rozvrstvení současné literární práce, nejvíce se rozepsal o stále produktivních ruchovcích – lumírovcích. Skupině Vrchlického, Sládka, Zeyera a Čecha přiznával podivuhodnou životní sílu ještě po čtvrtstoletí od nástupu.“⁹⁸ Krejčí popisuje, že nová generace je dobrá, bude úspěšně tvořit, ale musí brát ohled na generaci předešlou, jelikož právě ta dává význam a směr kultuře i v dalších letech. Popírá, že by mladá generace šla pouze novými cestami.

Krejčí vydává recenzi s názvem *Antologie z básní Vrchlického*. Ta vyšla v pátém ročníku Nivy, v roce 1895. Popisoval zde, že se mladá generace distancuje od Vrchlického. Je patrné, že poezie Vrchlického je složitá a pro některé mladé až nesrozumitelná, jelikož se v ní nachází mnoho cizích slov. Krejčí „soudí, že dokud čtenářstvo Vrchlického nepřijme a nestráví, bude produkce nejmladších odkázána na hloučky ctitelů, nenajde širší rezonanci. Ve Vrchlickém je totiž obsaženo posledních dvacet let české poezie.“⁹⁹ Krejčí tím chce říct, že kdo zůstává vkusem u Heyduka nebo Háalka, nemůže pochopit Machara či Sovu. Čtenář nemůže pochopit Macharovu skepsi, aby nepoznal Vrchlického optimistickou víru v člověka.

Je důležité tedy říci, že kritiky Krejčího jsou spíše návodem, jak číst a chápat Vrchlického.

⁹⁸ Janáčková, J.: *Návraty*. Praha: Akropolis, 2012, s. 39.

⁹⁹ Tamtéž.

7. F. X. Šalda - České medailóny

Do předkládané práce zahrnu publikaci našeho významného literárního kritika F. X. Šaldy, který byl současníkem Jaroslava Vrchlického. Konkrétně tedy dílo *České medailóny*, kde se v jedné kapitole zabývá Jaroslavem Vrchlickým a jeho intimní tvorbou. Šalda v devadesátých letech kritizoval především eklekticismus a epigonství, jež pro něj představovali především následovníci Vrchlického. Ti jsou předmětem i této diplomové práce, proto uvedu názor tohoto kritika na básnickou školu Jaroslava Vrchlického. „Proti jejich neosobnosti a pseudosubjektivitě, jež buď verbalismem a estetstvím, buď plochým naturalistickým žánrem, nebo imitací folkloru násilně překlenovaly a často přímo zastíraly dobový rozpor demokratických ideálů a skutečnosti, zdůrazňoval hluboký prožitek umělcův jako východisko tvorby, požadoval dílo, které by vyjadřovalo individuální „vnitřní pravdu“ umělce.“¹⁰⁰

7. 1. Jaroslav Vrchlický intimní

Šalda v tomto díle konstatuje, že nebude popisovat nic ze soukromí básníka, že nikomu není nic do toho, co sám básník nevyslovil nebo nenapověděl. „Budu se tedy držet v této své přednášce pouze textu děl básníkůvých, avšak ten text budu se snažit nově přečíst a pochopit. Mluvím-li o Vrchlickém intimním, vylučuji zde z toho básníka reprezentativního a oficiálního, kterým Vrchlický také byl a býti musil; musil napsat na příklad celou řadu básní k různým slavnostním příležitostem veřejným, neboť byl de facto poeta laureatus své doby.“¹⁰¹ Vrchlický ale netvořil jen poezii, Šalda ve svém příspěvku k Jaroslavu Vrchlickému sděluje, že nepatrnou složkou v jeho tvorbě jsou balady a romance. Píše ale také, že tyto žánry tvořil jen na objednávku, jelikož právě balada a podobné žánry byly v jeho době velmi ceněny. Šalda říká: „mě zajímá zde Vrchlický člověk, tj. ta část jeho díla, kde přicházejí ke slovu spontánně jeho city a reakce lidské. Neboť není pochyby, že za básníkem a umělcem stojí konec konců člověk, kterého máme také právo poznat; ne ovšem člověka, jak se jevil více méně nepovolaným očím svých vrstevníků, kteří se s ním stýkali a kteří si ho zkreslovali

¹⁰⁰ Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 382.

¹⁰¹ Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 131.

podle svých zájmů, nýbrž jak se sám zapsal do svého díla ve vyvrcholené intenzitě svého prožitku, tedy ve svém lidství nejintenzivnějším, nejvíce soustředěném. Jde mě tedy o lidský typ básníka Vrchlického – jen ten může být předmětem poznání literárně vědného nebo kritického.“¹⁰²

První verše erotického tónu se objevují v roce 1875 a v jeho sbírce *Z hlubin*. Šalda zde poznamenává, že je vidět, že Vrchlický nevzdává hold jen jedné ženě, ale minimálně dvěma, jedné mrtvé a druhé živé. Také je toto dílo charakteristické tím, že v něm vzpomíná na Neruda. Sbíрка pochází z rané tvorby Jaroslava Vrchlického, z toho důvodu je zde zřetelná jistá nejasnost a mátožnost. Šalda popsal, že v jeho verších není žádných konkrétních poznatků. První erotickou knihou jsou *Sny o štěstí* z roku 1876. Tato sbírka je plná tužeb, přání a vzdechů nad nenaplněnou láskou básníka. Šalda zde básníkovi vytýká to, že opět nepřinesl nic nového, nic originálního v prožívání, jen chvilkové a pomíjivé vzplanutí srdce, a že jsou to básně plné hyperbol. Tato zamýšlení autor shrnuje slovy, že prvotiny v tvorbě Jaroslava Vrchlického jsou označovány sice často za erotické sbírky, ale pravý erotický život a následně i tvorba v jeho duchu začíná až sňatkem s Ludmilou Podlipskou, dcerou Sofie Podlipské. Sbíрка naplněná opravdovými city má název *Eklogy a písně*. Kompozice už je zde složitější. Co ale Šalda kritizoval je, že „Vrchlickému nejde jen o to, aby vyzpíval své štěstí, nýbrž má i cíle literátské: zmodernisování eklogy. Jde o složitou skladbu: vývoj lásky od prvních záchvěvů a tuch až k rozpuku...“¹⁰³ Shrnutí se tato myšlenka dá tím, že každý zážitek, prožitek či výraz je u Vrchlického spojen s literaturou, a proto zřejmě není záměr a cíl prožitku naplněn.

Od roku 1879 jsou básně provázeny jakousi manželskou erotikou, je to spojeno se svatbou Vrchlického s Ludmilou Podlipskou v témže roce. Tento proud v jeho sbírkách trvá dle Šaldy skoro deset let. 80. léta tak označuje za roky kultu Ludmily. Věnuje jí mnoho balad i sonetů, vytvořil pro ni nejen jeden rondel. V knize *Co život dal* z roku 1883 jsou dokonce pasáže věnované přímo Ludmile, například *Jen pro Ludmilu*, *Hudba v duši*, která byla věnována jen Ludmile. „...ačkoliv nejsou konfesí nebo deníkem lyrikovým a ačkoliv sledují cíle převážně artistní a formálně odvozené,

¹⁰² Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 131 – 132.

¹⁰³ Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 135.

napájejí se přece pravidlem ze zdrojů erotického soužití básníka s Ludmilou.“¹⁰⁴ Šalda také vyzývá čtenáře, aby sledoval klasické Vrchlického gesto, jež nás provází mnoha sbírkami básníka. Jedná se o básníka klečícího před ženou a líbajícího její bílou ruku.

Vrchlického poezie je Šaldou charakterizována jako malovaný oheň, který nemá nic společného se skutečným ohněm, podobných metafor v textu najdeme více. „Nejprve: žádný básník se nemůže dlouho udržet ve výšinách takovéhle exaltace, mívám exaltace tak mlžné a řídké, chce-li v ní setrvat další dobu, chtěj nechtěj musí se opakovat a Vrchlický se skutečně opakuje a stává se monotónním. Tato poesie je příliš hyperbolická, příliš ostentativná, příliš aranžovaná a verbalistní, aby mohla být zcela pravdivá.“¹⁰⁵

Aby Šalda nebyl ale jen kritický, sděluje, že manželská poezie spojená s láskou k domovu, domácnosti, rodině a krbu u Vrchlického je v české literatuře jakési novum. Ať už zde byla řada básníků, kteří psali o lásce spíše milenecké (Hálek), nikdo ještě nenapsal verše eroticky manželské. Později se objevil dle Šaldy jen jeden sok a tím je J. V. Sládek. Ten psal o svém manželství také, ale zcela jinou formou - jednalo se o básně protkané bolestnou tragédií. Vrchlický je oproti němu autor milující rodinu, který v ní vidí smysl své existence, zejména v dětech. Často právě dětské motivy jsou v básních Vrchlického zachyceny, například v doslovu k *Eklogám a písňím* nebo v samostatném cyklu *Moje dcery*, v intermezzu *Píseň o mé dceři* a dalších. „Zachytil nám podobu svých dětí, načrtl jejich zvláštnosti a charakteristiku, zasvětil nás do jejich her, uvedl do jejich dětského světa, nezformovaného dosud a teprve zvolna rostoucího – upozorňuji na rozkošné třetí číslo z „*Písní o mé dceři*“, které jsem dal na program dnešní recitace... Mě stačí zde upozornit na to, že Vrchlický je vedle Sládka náš první básník rodinný a že básnické intenzity citové i výrazové dosahuje spíše zde než v erotice Ludmilou inspirované.“¹⁰⁶

Zlom ve Vrchlického tvorbě nastává v roce 1889, kdy vydává básnickou sbírku *Hořká jádra*. Tuto sbírku považuje Šalda za překvapení, jelikož jsme očekávali vždy jen

¹⁰⁴ Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 137.

¹⁰⁵ Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 139.

¹⁰⁶ Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 141.

optimismus. „Erotická poesie „*Hořkých jader*“ je proti předešlé poesii Vrchlického zcela patrně jiného rázu, přísná, zduchovělá, až tragická. Má akcenty vášně neobyčejně opravdové. Není pochyb; stojí za tím nějaký životní zážitek autorův.“¹⁰⁷ Další díla básníka se nesou také v duchu pesimismu a strašlivé lidské katastrofy, která velmi ovlivnila Vrchlického život a následně i tvorbu, jelikož, jak jsem již uvedla výše, byl Vrchlický milovníkem ženy, domova, rodiny a dětí. Když o tento ideál přišel, jeví se Vrchlický jako básník sešlý a zbytečný.

Období od roku 1893 do roku 1908 je dobou mnoha lyrických knih s intimní tematikou. Šalda to označuje za období druhého erotického děje. Ani jedna báseň už není inspirovaná Ludmilou, ale jsou věnované jiné ženě, jejíž jméno Karla vepisoval Vrchlický do svých knih a věnoval jí určité básně. „Jen v tomto případě můžeme mluvit o lásce, neboť jen zde se dovršil ten složitý proces citové krystalizace...“¹⁰⁸ Tato léta jsou typická vůlí o dosažení štěstí a současně smířením s osudem a zároveň ještě nekončící chutí žít. Šalda označuje léta 1893 – 1908 jako intenzivní a zdá se mu, že Vrchlický prožívá lásku mnohem dramatičtěji než dříve. Dle Šaldy to je dáno tím, že jeho druhá láska je k vdané ženě, tudíž je to láska nasycená překážkami a nebezpečím. Tato ilegální láska je krásně popsána v díle *Kytky aster* z roku 1894. Později jsou v básních opět viditelné známky zklamání, jelikož ani tato druhá láska se nenaplnila tak, jak by si sám autor představoval. Jako doklad zde Šalda uvádí sbírku *Tiché kroky*. „Erotický život Vrchlického dělí se přirozeně ve dvě části skoro stejné: ve dvojí období tak asi šestnáctileté. První: od roku 1876, kdy vstupuje do života erotického Ludmila, až do roku 1892, kdy se úplně odcizuje své ženě, ačkoliv manželství pro foro externo trvá dále; toto období možno nazvat dobou Ludmilinou. Druhé: sáhá od roku 1893 až do smrtelného onemocnění básníkovy, které mu vyrazí pero z ruky, r. 1908; a tohle období je možno pokřtiti na jméno Karlino. První láska Vrchlického začíná se naprostým optimismem, který je, přesně mluveno, maskovaná smyslnost, a končí se nejradikálnějším pesimismem. Druhé období nemá ve svých počátcích nic společného s naivní důvěřivostí, která se projevuje na počátku období prvního a charakterisuje je, - naopak, vyznačuje se z počátku značným dramatickým napětím v duši básníkově;

¹⁰⁷ Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1959. s. 142.

¹⁰⁸ Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1959. s. 146.

básník vyvíjí v jednu chvíli i mravní kvality odboje proti společnosti, je zachvacován touhou po svobodě, chce vyžít své štěstí stůj co stůj. Ale obojímu období je společné to, že se láska básníková ztroskotává na vnitřní nesourodosti duší; obě ženy se mu nakonec vymykají, z obojího poměru vychází Vrchlický jako trosečník.¹⁰⁹ Ve Vrchlického tvorbě se tedy dle Šaldy objevuje vždy touha po lásce jako smyslu lidského života.

¹⁰⁹ Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, s. 151.

8. Petr Kovařík Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II

Toto dílo uvádím jen jako kuriozitu, jelikož je naprostým protikladem k normativním pracím, které jsem výše charakterizovala v předkládané práci. Jedná se spíše o popularizační pojednání, které vydal Petr Kovařík. Bylo ale zajímavé přečíst si, jaké kritiky a jaké články v té době vycházely. Jelikož jsem se o pamfletu zmínila výše i u dalších autorů, například u Aleše Hamana, přišlo mi záhodné uvést jeho přesnou charakteristiku.

8.1. Aféra papírové pyramidy

Petr Kovařík hned na počátku díla *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*, zejména v kapitole *Aféra papírové pyramidy*, uvádí, že Jaroslav Vrchlický je pro dnešní studenty nepříjemným autorem zejména pro neuvěřitelnou šíři svého díla. „Pro studenty je oříškem zapamatovat si byť jen názvy alespoň části jeho více než dvousvazkového díla, natož aby věděli, čeho se ta která díla týkají, nebo aby je snad dokonce četli.“¹¹⁰ Dle Kovaříka někteří Vrchlického mladší spoluautoři, zejména básníci, vyjadřovali negativní postoje k přílišnému vydávání jeho básnických sbírek. Pro některé autory byl Vrchlický tím, kdo byl velmi svázán svou minulostí a tím nemohl tvořit na základě nově vznikajících literárních proudů, jako byl realismus, symbolismus či na přelomu století dekadence. Kritiky Vrchlického byly ale často vydávány pod pseudonymy, ten použil i významný kritik F. X. Šalda. Užíval jména jako B. Ptáčník nebo Quidam. „Nejútočnější byl jistý „Abrahám Kobliha, řádný člen Akademie béd, čumění a ovesnosti“ (ironizoval tím fakt, že Vrchlický byl od roku 1890 řádným členem Akademie věd a umění), který Vrchlického zesměšňoval ve svých epigramech *Kokrby*, *Mé krákory* a *Kokrby a krákory*.“¹¹¹

8.1.1. Máj protestuje U Choděřů

Snad největší rozruch vyvolal anonymní autor pamfletu *Oslava papírové pyramidy*. Tento úryvek, pod nímž byl podepsán jakýsi Long Tom, byl napsán jako

¹¹⁰ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 79.

¹¹¹ Tamtéž.

reakce na oslavy padesátých narozenin Jaroslava Vrchlického. Tento pamflet byl otisknut 22. února roku 1903, a to v časopise Rozhledy, číslo 22. Tento časopis v té době vydával Josef Pelc. Zajímavostí je, že pamflet byl ve třech výtiscích vydán i v nakladatelství Josefa Pelce v roce 1903. Opět však není podepsán. „Zmíněný jubilejní pamflet vyvolal nesouhlasné reakce v tisku, ale stal se dokonce podnětem ke svolání mimořádné valné hromady spolku českých spisovatelů beletristů Máj.“¹¹² Valná hromada byla svolána Václavem Štěchem na 9. 3. 1903 do Choděrova restaurantu. Z tohoto zasedání vzešlo prohlášení, které si zde dovoluji uvést. To bylo zasláno do redakcí pražských listů, některé redakce prohlášení otiskly, některé nikoli a některé dokonce s vlastními přípisky. Prohlášení bylo podepsáno 77 spisovateli, jako příklad Kovařík uvádí Svatopluka Čecha, Elišku Krásnohorskou, Antala Staška, Aloise Jiráka a další.

„ České veřejnosti!

Jméno Jaroslava Vrchlického, oslavené celým národem ve dnech padesátého výročí básníkova narození, zneuctěno bylo téměř vzápětí v týdeníku Rozhledech, redigovaných panem Josefem Pelcem, a to tak nízce, že pro to ani v našich nesrovnaných poměrech veřejných není dokladu.

Bylať tu krom útoku na dílo Vrchlického neslýchaným způsobem zhanobena čestná památka nebožtíka – muže, jehož jméno má nám všem býti nedotknutelnou již proto, že byl otcem Jaroslava Vrchlického.

Podepsaní čeští spisovatelé, sdružení v Máji, pokládají za nezbytno, aby žalostný tento zjev odsoudili co nejdůrazněji. Je nám lhostejno jméno anonymního pachatele činu, jenž vzbuzuje úžas a odpor. Plná zodpovědnost za něj spadá na redaktora Rozhledů. Neostýchal se propůjčiti list svůj projevu, jenž ve své zlobě nezastavil se ani před hrobem.

Odmítáme všechnu pospolitost spisovatelskou s lidmi, kteří se nerozpakovali článek „Oslava papírové pyramidy“ v čísle letošních Rozhledů napsat a uveřejnit.“¹¹³

Právo lidu se k tomuto prohlášení vyjádřilo jen tím, že se pod něj sice podepsalo hodně známých autorů, ale z nejvýznamnějších spisovatelů tam není nikdo. Na mysli měli dle Kovaříka Antonína Sovu.

¹¹² Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II.* Praha: Modrý stůl, 2005, s. 80.

¹¹³ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II.* Praha: Modrý stůl, 2005, s. 80-81.

8. 1. 2. Od leštidla po likér životník

V tomto výše uvedeném pamfletu se neznámý autor vyjadřuje i k básníkovu otci, nazývá ho tam nesprávnými jmény, jako například Jakub Jan nebo Jakub Filip. Správné jméno otce Vrchlického je Filip Jakub Frída, víme, že Jaroslav Vrchlický se rodným jménem jmenoval Emil Frída. Proto samotný pamflet pobuřoval básníky ještě více, jelikož kritizoval i otce Jaroslava Vrchlického. Sám Vrchlický byl otci velmi podobný a byl na svého otce velmi upnutý. „Otec našeho básníka byl nadán silnou vlohou asimilační: všem poměrům a každému prostředí dovedl se hravě přizpůsobiti: rychle uhadoval potřeby, jakož i slabosti svého vůkolí a s neobyčejným bystrozrakem postřehoval tužby svého obecenstva. Jaký malý psycholog byl tenhle majetník malého kupeckého krámu ve Slaném a Domažlicích!“¹¹⁴ Filip Jakub Frída vyráběl ve svém krámku nejrůznější věci, od leštidel po masti. Důležité však bylo, že věřil v to, že každý člověk potřebuje svého patrona v nebi.

Nastává období, kdy v Čechách se touží čím dál tím více po literárních překladech cizích autorů. Jak se říká: i my jsme chtěli dohonit Evropu a překládat a znát texty autorů z jiných zemí a jiných kultur. „Touha ona, oplodnit naši literaturu na literaturách cizích, žila, bouřila a jásala již v nás, když on vstoupil do naší maloměstské duše. On toliko naše slabosti a chytče uhodl a chtěje našim tužbám vyhověti, zařídil si v našem městě svůj velkoobchod se smíšeným literárním zbožím koloniálním.“¹¹⁵ Takto se vyjadřuje Petr Kovařík k tomu, že k překladům byl vybrán právě Vrchlický. Vidíme tedy opět vzestup Vrchlického na poli literárním a překladatelském.

Další problém však nastal 15. března roku 1903, kdy deník Čas otiskl zprávu, již vydali čeští spisovatelé spolku Máj, ale pouze s označením „zasláno“. Pod tím ještě redakce vydala prohlášení: „Rozumí se samo sebou, že redakce za zaslána nebere zodpovědnost. V tomto případě výslovně pravíme, že s tímto prohlášením členů Máje nesouhlasíme. Na kritiku má se odpovídat kritikou, všeliké hlasování mělo by už přestat.“¹¹⁶

¹¹⁴ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II.* Praha: Modrý stůl, 2005, s. 82.

¹¹⁵ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II.* Praha: Modrý stůl, 2005, s. 84.

¹¹⁶ Tamtéž.

Následně byl v Rozhledech, opět anonymně, charakterizován výše zmíněný autor takto: „A tak veliký talent Jaroslava Vrchlického se nám rozbil a roztříštil na sta tisíce veršů a veršičků, básní a básniček, zlomkův a zlomečkův, kamínkův a obrázkův a místo několika děl hlubokých a organicky ucelených, svérázných a ideově soustředěných rozstříknul se duch Jaroslava Vrchlického do set svazků virtuosně vyimprovisovaných a rhapsodicky do vzduchu vyzpívaných. Avšak díla vzal čert. Jen když máme papírovou pyramidu! Té patří náš obdiv úžas, té se koříme, tu a jedině ji oslavuje náš cech literární.“¹¹⁷

Anonymní brožura nesoucí název *Oslava papírové pyramidy* byla vydána ještě několikrát. Jelikož byl ale tento pamflet vydán v knize esejů pod jménem *Ve vlasti tichošlápků*, nebylo těžké odhalit zpětně autora, jednalo se o Ludvíka Lošťáka.

8.1.3 Cynismus vůči tragédii

Je nutné zde zmínit, že dalším kritickým rokem pro Vrchlického život i tvorbu byl rok 1892, tento rok opět Kovařík ve svém díle vyzdvihuje, stejně jako výše zmíněný rok 1903. Vrchlického cesta od roku 1892 připomínala trnovou cestu, jež byla zkropena slzami a krví. „Jestliže do této doby lze ve Vrchlického životě oprávněně mluvit o paprscích oslňujících úspěchů a světské přízně, pak roku 1892 došlo k tragédii, která poznamenala celý zbytek básníkovy života, vedla k jeho onemocnění i k jeho tragédii ve smyslu lékařském roku 1908, jejímž důsledkem byla už jen jeho smrt roku 1912, kdy básníkovi bylo pouhých 59 let.“¹¹⁸

Tento zlom, který nastal v již zmíněném roce 1892, znamenal obrat v básníkově tvorbě. Tento rok se stal jakousi novou inspirací pro nové sbírky, které měly naprosto jiný citový rozměr. Například uvádí Kovařík sbírku *Okna v bouři*. „Vypovídá, že básně jsou ohlasem bouřlivého nečasu, který rozvrátil okna jeho rodinného života.“¹¹⁹ O tomto zlomu v jeho životě se zmiňuje Kovařík ještě v jedné ze svých kapitol (*Tajemství obálky profesora Thomayera*), kterou uvedu následně.

¹¹⁷ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 85.

¹¹⁸ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 86.

¹¹⁹ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 87.

8.1.4 Splynutí opice s mrožem

Dalším rokem, který zde Kovařík zmiňuje, je rok 1909. Jedná se o rok, kdy Abrahám Koblíha, vlastním jménem Jan Váňa, vydává sbírku *Kokrby a krákory*. Důležité je si připomenout, že rok 1909 je rok, kdy Vrchlický byl již po mrtvici a nebyl zrovna v dobrém zdravotním stavu. Koblíha se vyjadřuje takto: „Vrchlického poesie působí na jeho ctitele (sic!) jako chrlivý příval lijáku vodního na pražské kanály; pojednou z nich vyrazí všechn kal a hniloba, které se posud jen esteticko přismrádle upejpalý. Pěkný účinek poesie! Na otevřhubství pana Hilberta, v jehož článku „česká sprostota“ našla svůj záhon, odpovídáme, že odpůrci poetického humbuku Vrchlického bojují vtipem, vzděláním, věděním a hlavně charakterem...“¹²⁰ Do svých sporů zde Koblíha zahrnul i spisovatele Jaroslava Hilberta, jenž útoky proti Vrchlickému silně vyvracel.

Sám Vrchlický ještě v dobách svého rozkvětu v roce 1896 vydal prohlášení, kde se vyjadřuje: „Vzhledem k urážkám, které ve svých podáních k Akademii si dovolil soukromý učitel Jan Váňa, sneseno, že IV. třída již nižádné podání jeho nepřijme.“¹²¹ Vrchlický už zde samotného Váňu zmiňuje, jedná se o autora básní a esejů, ale vlastním povoláním byl profesorem ruštiny a angličtiny, sám vydal učebnice. Váňa pocíťoval k Vrchlickému silnou averzi..

8.1.4. Více ran, než dovedl unést

Vrchlický byl osobnost, která se neuměla dlouho zlobit, proto tyto kritiky, které byly výše zmíněné, snášel dobře. Vždy se snažil spíše najít cestu usmíření.

8. 2. Tajemství obálky profesora Thomayera

Tuto kapitolu Kovařík otevírá několika verši z Vrchlického básnických sbírek. Jako příklad zde uvádí „ Za trochu lásky šel bych světa kraj, šel s hlavou odkrytou a šel bych bosý, šel v ledu – ale v duši věčný máj, šel vichřicí – však slyšel zpívat kosy, šel pouští – a měl v srdci perly rosy. Za trochu lásky šel bych světa kraj, jak ten, kdo zpívá

¹²⁰ Kovařík, P.: *Literární otazníky, Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 87.

¹²¹ Kovařík, P.: *Literární otazníky, Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 88.

u dveří a prosí. Jako by právě do nich básník vložil prostými, nehledanými slovy nejpříměji to, co sám prožíval.¹²² Citovány jsou verše z básnické sbírky *Okna v bouři*, jež byla vydána v roce 1894. Toto dílo reaguje na události básnickova života z roku 1892. Tehdy Jaroslav Vrchlický zjistil, že mu jeho manželka Milada, dcera Sofie Podlipské (zřejmě nesprávně uvedené křestní jméno manželky, poznámka autorky) je delší dobu nevěrná. Stýkala se s umělcem *Národního divadla* Jakubem Seifertem. Tehdy dokonce Vrchlický zjistil, že dvě z jejich tří dětí nejsou jeho. Od roku 1892 není psychický stav autora nijak zvlášť dobrý, jak píše Petr Kovařík, to vše vyvrcholilo mrtvicí v roce 1908, která změnila jeho tvorbu zcela zásadně. Poslední roky jeho života byly spíše přežíváním. K nevěře manželky Milady (opět nesprávně uvedené křestní jméno, poznámka autorky) se vyjádřil v díle *Paměti* bratr Vrchlického Bedřich Frída. „ Již několik let trval ten nebladý poměr jejich, šuškal se o něm v Chuchli i v Praze – ale ten, jehož se to hlavně týkalo, dlouho o něm nevěděl.“¹²³ Kovařík se v této kapitole věnuje spisovateli, lékaři a příteli Jaroslava Vrchlického Josefu Thomayerovi. Ten u sebe uchovával dokumenty a dopisy týkající se života básníka. V roce 1919 je odevzdal *Národnímu muzeu*, později byla tato korespondence předána *Památníku národního písemnictví*. Tam jsou tyto dokumenty opravdu uchovány dodnes a obsahují dvě obálky, v nichž jsou uloženy dva dopisy, jeden je od manželky Milady (nesprávně uvedené křestní jméno, poznámka autorky), kde se veřejně sama přiznává k nevěře a ke vztahu s hercem Jakubem Seifertem, a druhý od samotného Seiferta. Dal si ale podmínku, že tato zásilka může být otevřena až roku 1970. Bohuš Balajka se ve své knize *Jaroslav Vrchlický* z roku 1979 vyjadřuje k tomuto dění také.

Ke zveřejnění či nezveřejnění se vyjadřoval i známý kritik F. X. Šalda. Šalda byl vždy zásadně proti zveřejňování jakékoli korespondence, zejména té osobní. V roce 1917 v předmluvě ke knize *Dopisy Jaroslava Vrchlického se Sofií Podlipskou z let 1875- 1876* psal: „ Ale jedna věc zajímala mne i ze stanoviska etického. Předmětem hrubé zvědavosti může býti ovšem všecko na světě, i privatissimum lidské, a není pochyby, že takováto brutální zvědavost může se často maskovati vědou a maskuje se jí také. Ale věda opravdu tvořivá nemá s ní nic společného: věda opravdu tvořivá vychází vždycky a všude z úcty ke svému objektu – vždyť z něho jako z dané látky chce

¹²² Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 57.

¹²³ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 58.

vybudovati svou architekturu ideovou a nedovede toho, kde této úcty porušila.“¹²⁴ Z toho vyplývá, že každý vydavatel se musí stát jakýmsi obhájcem svých slov a musí k nim vždy zaujmout jisté stanovisko.

Mnoho kritiků a literárních teoretiků projevovalo velký zájem o Vrchlického díla, ale i o podněty, které autora vedly k tomu, aby dané dílo vzniklo. Čtenáře tudíž zajímalo a vždy zajímá, co vedlo k obratu v lyrice z let devadesátých. Kovařík ve své knize uvádí i úryvek z dopisu:

„Musím ještě jednou tě prosit bys mně vyslyšel, vím, že opět otřesu Tvým zdravím, o něž ani bát mi více dovoleno v očích Tvých není a přec schop se a vzmuž se pro naše drahé děti, Tě prosím, jež nám oboum stejně drahé jsou a čti to bez rozčilení. Je to moje zpověď psána krvi srdce mého, kde budu chtít v lepším světle se ukázat než jsem to přeškrtnul...“¹²⁵ Uvádím zde jen začátek dopisu, celý je k dispozici v knize Kovaříka na stranách 65- 69. To, co je v dopise podstatné, jsem uvedla již výše.

Kovařík v této kapitole shrnuje veškeré dopisy, které se dochovaly. Mluví o tom, že Vrchlický byl velká osobnost a že i přes všechna tato trápení, jež mu život přinesl, dokázal dále tvořit velká díla. Právě Jakub Seifert hrál nejdůležitější roli ve Vrchlického hře *Noc na Karlštejně*, která měla přes padesát repríz. V roce 1896 vydává výše zmíněný básník hru *Marie Calderonová*, i když se po aféře své ženy zařekl, že už nikdy nenapíše ani řádek pro divadlo. Opět se tedy Jaroslav Vrchlický dostává na vrchol se svou tvorbou, i když to po roce 1892 vypadalo, že jeho básnický život končí.

¹²⁴ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 61.

¹²⁵ Kovařík, P.: *Literární otazníky. Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005, s. 65.

Závěr:

V diplomové práci byla ve shodě se zadáním zmapována básnická škola Jaroslava Vrchlického a následně recepce jeho děl na základě literárněhistorických syntéz, jež vycházely od 30. let 20. století do současnosti. V práci je podán ucelený pohled na významného českého autora 19. století Jaroslava Vrchlického a zároveň na jeho epigony. Práce jasně dokazuje, že osobnost tohoto básníka ovlivnila nejen generaci autorů bezprostředně následujících, ale z odkazu tohoto básníka vychází řada autorů 20. století, jak dokládá předkládaná práce. Například Aleš Haman uvádí ve svém díle *Trvání v proměně*, že k Jaroslavu Vrchlickému se vyjadřuje i Vítězslav Nezval v roce 1953.

Celá předkládaná práce je řazena chronologicky, a proto i v závěru dodržím časovou posloupnost. V první řadě jsem vycházela z díla Arne Nováka *Přehledné dějiny literatury české*, jež vyšlo již ve 30. letech 20. století. Podle tohoto literárního vědce se Vrchlický přes svůj zájem o cizí kultury, zejména románské, dopracoval k národnímu citění a zároveň usiloval o zvýšení prestiže české literatury a její schopnost vyrovnat se literaturám světovým. Novák charakterizuje Vrchlického tvorbu pojmy eklektická a senzitivní. Autor této publikace vyzdvihuje překladatelskou činnost Vrchlického a uvádí velké množství překladů světové literatury, zejména románské. Z toho Novák odvozuje, že jím nejvýše hodnocený básnický cyklus *Zlomky epopoje* vznikl zřejmě dle vzoru francouzského autora Victora Huga a jeho díla *Legenda věků*. Z českých autorů Vrchlický dle Nováka vyzdvihoval tvorbu Svatopluka Čecha a později i Jana Nerudy. Arne Novák jako jediný z autorů mnou zpracovávaných normativních publikací rozděluje Vrchlického tvorbu do čtyř období. Prvním z nich jsou léta 1871 – 1879, která Novák označuje pojmem evolucionistický optimismus. Druhým obdobím jsou roky 1879 – 1894, v tomto časovém úseku je dle Nováka Vrchlického tvorba rozkolísaná, na začátku je Vrchlický Novákem označován za muže klidu, po roce 1888 se však jeho tvorba proměňuje zejména vlivem Vrchlického únavy. Zároveň jsou tato léta Novákem označována za vrcholné období v tvorbě sledovaného autora. Třetím úsekem jsou roky 1894 – 1903 Novákem označované jako pesimistické vystřízlivění. V posledním období, v letech 1903 – 1908, uvádí Arne Novák Vrchlického tvorbu jako vyjasňování a hledání stařecké rovnováhy. Autor publikace *Přehledné dějiny literatury české* věnuje velkou pozornost epigonům Jaroslava Vrchlického, tuto enklávu nazývá básnickou

školou Jaroslava Vrchlického. Jednotlivé autory této školy nehodnotí, uvádí jejich přehled a návaznost na Vrchlického a jeho tvorbu. Ze všech mnou sledovaných publikací uvádí největší množství autorů spadajících do této enklávy.

Jako druhá v pořadí vyšla v 60. letech publikace *Dějiny české literatury III* od autorů Jiřího Brabce, Jaroslavy Janáčkové, Milana Jankoviče, Karla Krejčího, Zdeňka Pešata a Miloše Pohorského. Autorem kapitoly věnované Jaroslavu Vrchlickému je jeden ze spoluautorů knihy Zdeněk Pešat. Ten zejména obdivuje metaforičnost Vrchlického a jeho vyrovnání se se světovou literaturou, poukazuje na Vrchlického návaznost na Vítězslava Háška a jako příklad této skutečnosti uvádí Vrchlického básnickou sbírku *Z hlubin*. Jako hlavní tematické okruhy tvorby Vrchlického Pešat vyzdvihuje přírodu, záhady života a smrti, lásku a umění. Pešat rozděluje Vrchlického tvorbu na tři období; první jsou 70. léta, ta jsou Pešatem charakterizována kosmopolitním přehlížením české tematiky a Vrchlického intimní zpovědí. Druhé období jsou léta osmdesátá, v nichž Pešat zaznamenává nadprodukcí děl Jaroslava Vrchlického a kritizuje je za neoriginalitu myšlenek a za to, že do svých děl téměř nezahrnuje českou látku, zároveň se v této době objevují konflikty s mladou generací. Poslední jsou 90. léta, pro něž je typická citová krize spojená se ztrátou vůdčího postavení Vrchlického v české literatuře. Pešat zároveň uvádí, že Jaroslav Vrchlický je ale i autorem, jenž má co říci dnešnímu čtenáři (jedná se o 60. léta, poznámka autorky). Pešat se shoduje s Arne Novákem v tom, že z jejich pohledu Vrchlický vyzdvihoval Čechovu tvorbu a v ní se inspiroval.

Další normativní publikací je *Panorama české literatury* od autorů Josefa Galíka, Lubomíra Machaly, Eduarda Petru, Martina Podivínského, Jana Schneidera, Jiřího Skaličky a Aleny Štěrbové. Autorem kapitoly o výše zmíněném básníkovi a jeho škole je Jiří Skalička. Ten uvádí, že Jaroslav Vrchlický usiluje o to, aby se česká literatura vyrovnala světové, tímto tvrzením se shoduje s oběma výše zmíněnými autory, Arne Novákem a Zdeňkem Pešatem. Dále Skalička vyzdvihuje propastný rozdíl mezi 80. a 90. lety. V 80. letech v tvorbě Vrchlického převažuje smyslnost a nadšení, zatímco v 90. letech začíná být Jaroslav Vrchlický kritizován mladou generací za neoriginalitu. Naopak epigoni Jaroslava Vrchlického chtějí tohoto významného autora následovat v objevování krás života. Jiří Skalička uvádí příklady autorů spadajících do enklávy epigonů Jaroslava Vrchlického. Některé z nich jmenuje již výše zmíněný Arne

Novák (Klásterský, Kvapil), některé Zdeněk Pešat (Neumann, Šrámek), na rozdíl od obou teoretiků uvádí Skalička navíc ještě Jaromíra Boreckého, rodáka z Českých Budějovic.

Jako čtvrtá v pořadí je publikace z 90. let 20. století. Jedná se o dílo autorů Jana Lehára, Alexandra Sticha, Jaroslavy Janáčkové a Jiřího Holého *Česká literatura od počátků k dnešku*. Autorkou kapitoly věnované Jaroslavu Vrchlickému je Jaroslava Janáčková. Ta v jedné z částí svého příspěvku uvádí jména kritiků Vrchlického překladů (konkrétně Masaryk, Šalda, Procházka) a tím dle mého názoru upozorňuje na rozdíl od jiných výše zmíněných autorů, že překlady z cizích literatur nejsou až tak dokonalé, jelikož Vrchlický nerespektoval autorská specifika a vkládal do překladů příliš svůj vlastní způsob psaní. Ve shodě s výše zmíněným Zdeňkem Pešatem uvádí Janáčková jako Vrchlického vzor Vítězslava Háška a především jeho písňový styl veršů. Obdobně se Janáčková shoduje s Jiřím Skaličkou na problému Vrchlického s novou nastupující generací básníků. Janáčková označuje za nejživotnější básnickou sbírku *Okna v bouři*, domnívám se, že dokladem toho je i opětovné vydání této sbírky i v roce 2009, což potvrzuje i tu skutečnost, že Vrchlický je autor velmi oblíbený i ve 20. století, jak uvádí Janáčková a v tom se shoduje i se Zdeňkem Pešatem. Přesto Janáčková uvádí, že v 90. letech 19. století se objevují kritiky ze strany F. X. Šaldy, kterému se nelíbil eklekticismus a ideový chaos, který přisuzoval nedostatečně angažované osobnosti Vrchlického v českém prostředí. Do předkládané práce jsem zakomponovala i výbor z kritických studií o české literatuře od F. X. Šaldy nazvaný *České medailóny*. V této knize se Šalda zmiňuje o Jaroslavu Vrchlickém a jeho intimní lyrice, kapitola nese název *Jaroslav Vrchlický intimní*. Šalda zde popisuje proměny Vrchlického intimní poezie, která reaguje na jeho životní osudy, prožitky.

Poslední normativní kniha, která je předmětem předkládané práce, vychází již v 21. století. Jedná se o dílo současného autora Aleše Hamana *Trvání v proměně*. Vrchlický z jeho pohledu usiluje o propracovanost děl, ale ne vždy bylo toto úsilí naplněno. Přesto Haman Vrchlického hodnotí jako nejvýznamnějšího představitele parnasismu u nás, považuje jej za autora, který umí skvěle vyjádřit intimní cit. To souviselo s tím, že každá krize v životě Vrchlického znamenala změnu v jeho tvorbě. Pojem parnasismus je užit poprvé právě Hamanem, jak vyplývá ze srovnání s ostatními publikacemi. Autor díla *Trvání v proměně* zmiňuje, že v 80. letech se Vrchlický často

obrací k národní minulosti a tím se snaží čtenáře vzdělávat. Haman ve shodě s Jaroslavou Janáčkovou se zaměřuje na kritiky napsané F. X. Šaldou a rok 1903 považuje za vyvrcholení všech kritik, neboť v tomto roce se objevila aféra „papírové pyramidy“ kritizující nadprodukcí Vrchlického děl. Proto jsem do své práce uvedla zcela jiný druh publikace od Petra Kovaříka *Literární otazníky; Mýty, záhady a aféry II*. Jedná se o publikaci popularizační, v níž je uveden celý pamflet, jenž vyšel v roce 1903 ku příležitosti padesátých narozenin Vrchlického. V této knize jsou vidět jisté nesrovnalosti (například autor nesprávně uvádí jméno manželky Vrchlického), proto jej uvádím jen jako kuriozitu.

Z komparace, která je podstatnou součástí této práce, jelikož se jedná o diplomovou práci heuristické povahy, vyplynulo, že pouze Janáčková v díle *Od počátků k dnešku* srovnává Vrchlického tvorbu výhradně s českou literaturou a nezaměřuje se na komparaci Vrchlického děl se světovou literaturou, ani se příliš nezabývá jeho překlady, které tedy zřejmě nevyzdvihuje proto, že právě překlady nepovažuje za stěžejní část Vrchlického tvorby. Jaroslava Janáčková také uvádí sebrané spisy Jaroslava Vrchlického, v díle jsou zřejmě uváděny z důvodu, že Janáčková chtěla dokázat aktuálnost tvorby Vrchlického i v polovině 20. století.

K básnické škole Jaroslava Vrchlického se vyjadřují všichni výše zmínění autoři, každý z nich ale za epigony Vrchlického považuje jiné spisovatele. Arne Novák uvádí nejpočetnější enklávu, někteří jím zmiňovaní autoři se shodují s těmi, které uvádí například Jiří Skalička. Jako příklad uvedu Antonína Klášterského, Bohdana Kaminského, Františka Kvapila. Jiří Skalička se shoduje i se Zdeňkem Pešatem, a to v autorech generace 90. let Fráňou Šrámkem a S. K. Neumannem.

Vrchlického jméno je v Čechách velmi uznávané i dodnes. Stalo se symbolem generace parnastistů na konci 19. století. Dodnes vycházejí sebrané spisy a výběry děl Jaroslava Vrchlického, jako příklad mohu uvést díla *Okna v bouři* a *Výbor z básní*. (2009), *Noc na Karlštejně* (2013) a *Eklogy a písně* (2014). Uvádím zde jen příklad, jelikož četnost vydávání děl Vrchlického v průběhu celého 20. století by si zasloužila samostatné zpracování.

Zdroje:

Primární literatura

Autorský kolektiv za redakce Květy Homolové, Mojmíra Otruby a Zdeňka Pešata: *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1982.

Brabec, J., Janáčková, J., Jankovič, M., Krejčí, K., Pešat, Z., Pohorský, M.: *Dějiny české literatury III., literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.

Galík, J. Machala, L., Petru, E., Podivínský M., Schneider, J., Skalička, J., Štěrbová, A.: *Panorama české literatury, literární dějiny od počátků k dnešku*. Olomouc: Rubico 1994.

Haman, A.: *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI 2007.

Janáčková, J.: *Návraty; K české literatuře od K. J. Erbena po Ladislava Fukse*. Praha: Akropolis, 2012.

Kovařík, P.: *Literární otazníky; Mýty, záhady a aféry II*. Praha: Modrý stůl, 2005.

Krejčí, F. V.: *Jaroslav Vrchlický*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1913.

Lehár, J., Stich, A., Janáčková, J., Holý, J.: *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

Novák, A.: *Přehlední dějiny literatury české*. Olomouc: ATLANTIS, 1995.

Prokop, D.: *Kniha o Máchově Máji*. Praha: ACADEMIA, 2010.

Tureček, D.: *Vrchlický als Interpretationsproblem. Am Beispiel der Gedicht sammlung Poutí k Eldoradu*. In: Schmid, H. (ed.): *Kapitel zur Poetik. Vrchlický und der tschechische Symbolismus München: Die Welt der Slaven*, 2003.

Šalda, F. X.: *České medailóny. Výbor z kritických studií o české literatuře*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959.

Sekundární literatura

Balajka, B.: *Jaroslav Vrchlický*. Praha: Melantrich, 1979.

Brukner, J.; Filip, J.: *Poetický slovník*. Praha: Mladá fronta, 1997.

Hrabák, J.: *Úvod do teorie verše*. Praha: SPN, 1958.

- Hrabák, J.; Jeřábek, D.; Tichá, Z.: *Průvodce po dějinách české literatury*. Praha: Orbis, 1976.
- Jakubec, J.: *Literatura česká devatenáctého století. Díl II. Od Poláka k Langrovi*. Praha: J. Laichter, 1917.
- Martinek, J.; Skalický, D. (eds.): *Dialog mezi filozofií a literaturou*. České Budějovice: nakl. Tomáš Halama, 2006.
- Topor, M.: *Čtení o Jaroslavu Vrchlickém*. Praha: Institut pro studium literatury, 2013.
- Tureček, D.: *Národní literatura a komparatistika*. Brno: HOST, 2009.
- Tureček, D.; Urválková, Z. (eds.): *Mezi texty a metodami. Národní a univerzální v české literatuře 19. století*. Olomouc: Periplum, 2006.
- Vlašín, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha: ČSAV, 1984.
- Papoušek, V., Tureček, D.: *Hledání literárních dějin*. Praha; Litomyšl: PASEKA, 2005.
- Polák, J.: *Česká literatura 19. století*. Praha: SPN, 1990.